4

હૂંડીઓ (Bills of Exchange)

1. પ્રસ્તાવના
2. હૂંડીનો અર્થ અને વ્યાખ્યા
3. હૂંડીનાં લક્ષણો
4. હૂંડીના પક્ષકારો
5. હૂંડીનો નમૂનો
6. વચનચિઠ્ઠીનો અર્થ અને વ્યાખ્યા
7. વચનચિઠ્ઠીનાં લક્ષણો
8. વચનચિઠ્ઠીના પક્ષકારો
9. વચનચિઠ્ઠીનો નમૂનો
10. હૂંડી અને વચનચિઠ્ઠીનો તફાવત
11. લેણીહૂંડી અને દેવીહૂંડી
12. હૂંડીની મુદત, પાક્યા તારીખ અને છૂટના દિવસો
13. દર્શની હૂંડી અને મુદતી હૂંડી
14. હૂંડીનો નિકાલ કે ઉપયોગ
15. હૂંડીની નકરામણી
16. હૂંડી સ્વીકારનારની નાદારી
17. હૂંડીનું નવીનીકરણ
18. સગવડી કે સવલતી હૂંડી

– સ્વાધ્યાય

1. પ્રસ્તાવના (Introduction)

કોઈ પણ પ્રકારના વેપાર-ધંધામાં સામાન્ય રીતે બે પ્રકારના આર્થિક વ્યવહારો જોવા મળે છે : (1) રોકડ વ્યવહારો અને (2) ઉધાર કે શાખ પરના વ્યવહારો. રોકડ વ્યવહાર એટલે એવો વ્યવહાર જેમાં રોકડની લેવડ-દેવડ થાય છે. દા.ત., રોકડ ખરીદીનો વ્યવહાર, રોકડ વેચાણનો વ્યવહાર વગેરે. જ્યારે ઉધાર વ્યવહાર એટલે એવો વ્યવહાર કે જેમાં રોકડ તરત જ ચૂકવાતી નથી; પરંતુ કોઈ નક્કી કરેલ મુદત (સમય) દરમિયાન જે-તે વ્યવહારની શરતોને ધ્યાનમાં રાખીને ચૂકવવાની હોય છે. દા.ત., ઉધાર ખરીદીનો વ્યવહાર, ઉધાર વેચાણનો વ્યવહાર વગેરે. આ પ્રકારના વ્યવહારમાં રકમની ચુકવણીનો આધાર ઉધારની મુદત પર રહે છે. શાખની મુદતનો આધાર ધંધાના પ્રકાર, વર્તમાન પરિસ્થિતિ, પરસ્પરની સમજૂતી અને હરીફની શરતો તથા રકમ પર રહેલો છે.

વર્તમાન સમયમાં વેપાર-ધંધાની સંખ્યા તેમજ કદમાં વધારાની સાથે ઉધાર વ્યવહારોનું પ્રમાણ અને મહત્ત્વ દિન-પ્રતિદિન વધી રહ્યું છે. જો ઉધાર પર આપેલ માલનાં નાણાંની ચુકવણી સમયસર ન મળે તો ઘણી વાર વેપારીઓ આર્થિક મુશ્કેલીમાં મુકાઈ જાય છે અને તેમના અન્ય વ્યવહારો પર પણ અસર પડે છે. તેથી દરેક વેપારી એવી ઇચ્છા રાખે છે કે તેમને ઉધાર વ્યવહારની રકમ નક્કી કરેલ શરતો મુજબ સમયસર મળે. વેપારી દ્વારા પોતાની પ્રવાહિતાને જાળવી રાખવા માટે સામાન્ય રીતે એવા દસ્તાવેજ કે ખતપત્રનો ઉપયોગ કરે કે જેથી જે વ્યક્તિ પાસેથી રકમ લેણી હોય તે પોતાના દેવાની રકમ લેખિતમાં સ્વીકારે તેમજ રકમની ચુકવણીનો સમય પણ જણાવે અથવા દસ્તાવેજ કે ખતપત્રમાં દર્શાવેલ ચુકવણીનો સમય કબૂલ કરે. જો દેવાદાર રકમની ચુકવણીમાં કસૂર કરે તો આ દસ્તાવેજ લેખિત પુરાવા તરીકે ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે.

આ રીતે જે દસ્તાવેજ કે ખતપત્રનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, તેના બે પ્રકાર છે : (1) હૂંડી (વિનિમયપત્ર) અને (2) વચનચિઠ્ઠી

2. હૂંડીનો અર્થ અને વ્યાખ્યા (Meaning and Definition of Bill of Exchange)

ભારતમાં 1881ના નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ ઍક્ટ પ્રમાણે હૂંડીની વ્યાખ્યા નીચે પ્રમાણે છે :

"હૂંડી એટલે એવો લેખિત દસ્તાવેજ જેના દ્વારા કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિ પર, અમુક ચોક્કસ વ્યક્તિને અથવા તે વ્યક્તિ જેને સૂચવે તેને અથવા જે વ્યક્તિ દસ્તાવેજ ધારણ કરતો હોય તેને અમુક ચોક્કસ રકમ અમુક ચોક્કસ સમયે ચૂકવવાનો બિનશરતી હુકમ."

હૂંડીને વિનિમયપત્ર તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

3. હૂંડીનાં લક્ષણો (Characteristics of Bill of Exchange)

કોઈ પણ હૂંડી માન્ય છે કે નહિ તે તેનાં લક્ષણો દ્વારા કે મૂળભૂત તત્ત્વો (Essential elements) દ્વારા જાણી શકાય.

(1) **લેખિત સ્વરૂપે :** હૂંડી લેખિત સ્વરૂપે હોવી જોઈએ. મૌખિક રીતે આપેલ આદેશ કે હુકમને હૂંડી કહી શકાય નહિ.

(2) **બિનશરતી હુકમ :** હૂંડીમાં હુકમ બિનશરતી હોવો જોઈએ એટલે કે નાણાં ચુકવણીના આદેશ સામે કોઈ શરત હોવી જોઈએ નહિ. આ હુકમ વિનંતીના સ્વરૂપમાં હોવો જોઈએ નહિ.

(3) **ચોક્કસ વ્યક્તિ :** હૂંડી કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિ પર લખાયેલી હોવી જોઈએ.

(4) **હૂંડી સ્વીકારનાર કે નાણાં મેળવનાર :** હૂંડીમાં હૂંડી સ્વીકારનાર કે નાણાં મેળવનાર બંને અલગ વ્યક્તિ હોય છે તેથી બંનેનાં નામ સ્પષ્ટ હોવા જોઈએ અને બંને ચોક્કસ વ્યક્તિ હોવા જોઈએ.

(5) **નાણાં ચૂકવવાનો હુકમ :** હૂંડીમાં ફક્ત ભારતીય નાણાં ચૂકવવાનો હુકમ હોવો જોઈએ; કોઈ વસ્તુ કે અન્ય અવેજ નહિ.

(6) **ચોક્કસ રકમ :** હૂંડીમાં દર્શાવેલ રકમ ચોક્કસ અને સ્પષ્ટ હોવી જોઈએ.

(7) **સ્પષ્ટ તારીખ :** હૂંડીમાં દર્શાવેલ તારીખ સ્પષ્ટ હોવી જોઈએ.

(8) **ચોક્કસ મુદત :** હૂંડીમાં મુદત (સમય) ચોક્કસ હોવી જોઈએ.

(9) **લખનારની સહી :** હૂંડીમાં હૂંડી લખનારની સહી હોવી જોઈએ.

(10) **રેવન્યુ સ્ટૅમ્પ :** હૂંડી ઉપર હૂંડીના રકમના પ્રમાણમાં જરૂરી રકમની રેવન્યુ સ્ટૅમ્પ લગાડેલી હોવી જોઈએ.

(11) **માગણી થતાં તરત કે નિયત મુદત પછી :** હૂંડીની ચુકવણી હૂંડી લખનાર માગણી કરે ત્યારે અથવા નિયત મુદત પછી કરવાની હોય છે.

(12) **હૂંડીનો સ્વીકાર :** હૂંડી જેના પર લખવામાં આવી હોય તે તેનો સહી કરી સ્વીકાર કરે ત્યાર પછી જ હૂંડી અસ્તિત્વમાં આવે છે.

4. હૂંડીના વિવિધ પક્ષકારો (Different parties in a Bill of Exchange)

હૂંડીમાં ત્રણ પક્ષકારો હોય છે :

(1) **હૂંડી લખનાર :** સામાન્ય સંજોગોમાં તે લેણદાર કે માલ વેચનાર વેપારી હોય છે.

(2) **હૂંડી સ્વીકારનાર :** સામાન્ય સંજોગોમાં તે દેવાદાર કે માલ ખરીદનાર ગ્રાહક હોય છે.

(3) **નાણાં મેળવનાર :** હૂંડી લખનાર પોતે અથવા નાણાં મેળવનાર તરીકે જેનું નામ હોય તે અથવા જે હૂંડી ધારણ કરેલ હોય તે વ્યક્તિ.

જ્યારે હૂંડી લખનાર અને નાણાં મેળવનાર એક જ વ્યક્તિ હોય તેવા સંજોગોમાં ફક્ત બે જ પક્ષકારો હોય છે : (i) હૂંડી લખનાર એટલે નાણાં મેળવનાર એટલે હૂંડી ધારણ કરનાર (ii) હૂંડી સ્વીકારનાર.

સામાન્ય રીતે હૂંડી લેણદાર દ્વારા દેવાદાર પર લખવામાં આવે છે; જે દેવાદાર દ્વારા સ્વીકારીને લેણદારને પરત કરવામાં આવે છે.

5. હૂંડીનો નમૂનો (Specimen of Bill of Exchange)

મિત્રમિલન સોસાયટી,
₹ 10,000 નારણપુરા, અમદાવાદ-13
તા. 9-8-2016

આપને મળેલ અવેજ બદલ આજથી ત્રણ માસ પછી રીતેશને અથવા તેમના ફરમાન મુજબ અંકે રૂપિયા દસ હજાર પૂરા આપશો.

પ્રતિ શ્રી, ધવલ (ધવલ) (કવીશ) રેવન્યુ સ્ટૅમ્પ
સરગમ ફ્લૅટ, જોધપુર, અમદાવાદ સ્વીકારનારની સહી લખનારની સહી

ઉપર દર્શાવેલ હૂંડીના નમૂના ઉપરથી હૂંડીની વિગતો સમજીએ :

(1) **ચોક્કસ વ્યક્તિ :** હૂંડીમાં દર્શાવેલ દરેક વ્યક્તિ ચોક્કસ વ્યક્તિ (Definite individuals) હોવી જોઈએ. અહીં હૂંડી લખનાર કવીશ છે જ્યારે હૂંડી સ્વીકારનાર ધવલ છે અને નાણાં મેળવનાર રીતેશ છે.

(2) **રકમ :** હૂંડીમાં જે રકમ સ્વીકારનારે ચૂકવવાની છે, તે સ્પષ્ટ હોવી જોઈએ. નમૂનામાં રકમ આંકડામાં તથા શબ્દોમાં દર્શાવેલ છે.

(3) **તારીખ :** હૂંડી જે દિવસે લખવામાં આવી હોય તે દિવસની તારીખ દર્શાવવામાં આવે છે. નમૂનામાં હૂંડીની તારીખ 9-8-2016 દર્શાવેલ છે.

(4) **મુદત :** હૂંડીમાં કેટલા સમયે (મુદતે) નાણાં ચૂકવવાનાં છે, તે સમય સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવેલો હોવો જોઈએ. ઉપરના નમૂનામાં મુદત ત્રણ માસની છે.

(5) **સહી :** હૂંડીમાં હૂંડી લખનાર અને હૂંડી સ્વીકારનાર બંને વ્યક્તિઓની સહી હોવી જોઈએ. નમૂનામાં હૂંડી લખનાર તરીકે કવીશની અને સ્વીકારનાર તરીકે ધવલની સહી છે.

(6) **રેવન્યુ સ્ટૅમ્પ :** હૂંડીને કાયદાકીય દૃષ્ટિએ માન્ય બનાવવા માટે તેના પર હૂંડીની રકમના પ્રમાણમાં રેવન્યુ સ્ટૅમ્પ લગાવવી પડે છે. રેવન્યુ સ્ટૅમ્પ વગરનો દસ્તાવેજ કાયદેસર ગણાય નહિ.

6. વચનચિઠ્ઠીનો અર્થ અને વ્યાખ્યા (Meaning and Definition of Promissory Note)

સામાન્ય રીતે લેણદાર પોતાનાં નાણાં વસૂલ કરવા માટે દેવાદાર પર હૂંડી લખે છે. હૂંડીની જેમ જ અન્ય એક દસ્તાવેજનો ઉપયોગ પણ હિસાબની પતાવટ માટે કરવામાં આવે છે. આ દસ્તાવેજને વચનચિઠ્ઠી તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

વચનચિઠ્ઠીમાં જે વ્યક્તિએ નાણાં અન્ય કોઈ વ્યક્તિને ચૂકવવાનાં છે તે પોતે જ લેખિતમાં નાણાં ચૂકવવાનું વચન આપે છે. અહીં દેવાદાર પોતે નાણાં ચૂકવી આપવા માટે લેણદારને લેખિત વચન આપે છે. આ દસ્તાવેજ કે ખતપત્રને વચનચિઠ્ઠી કહેવામાં આવે છે.

ભારતના 1881ના નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ ઍક્ટ હેઠળ વચનચિઠ્ઠીની વ્યાખ્યા નીચે પ્રમાણે છે :

"વચનચિઠ્ઠી એ એવો લેખિત દસ્તાવેજ છે કે જેમાં લખનાર પોતાની સહી સાથે તેમાં જણાવેલ ચોક્કસ વ્યક્તિને કે તે વ્યક્તિ જેને સૂચવે તેને અથવા દસ્તાવેજ ધારણ કરનાર વ્યક્તિને અમુક ચોક્કસ રકમ અમુક ચોક્કસ સમયે ચૂકવવાનું બિનશરતી વચન આપે છે."

7. વચનચિઠ્ઠીનાં લક્ષણો (Characteristics of Promissory Note)

(1) **લેખિત સ્વરૂપમાં :** વચનચિઠ્ઠી લેખિત સ્વરૂપમાં હોવી જોઈએ. મૌખિક આપેલ વચન વચનચિઠ્ઠી કહેવાય નહિ.

(2) **ચોક્કસ રકમ :** વચનચિઠ્ઠીમાં ચોક્કસ રકમ (નાણાં) ચૂકવવાનું વચન હોવું જોઈએ.

(3) **ચોક્કસ અને સ્પષ્ટ :** વચનચિઠ્ઠીમાં દર્શાવેલ રકમ ચોક્કસ અને સ્પષ્ટ હોવી જોઈએ.

(4) **નાણાંનું જ વચન :** વચનચિઠ્ઠીમાં ફક્ત નાણાં ચૂકવવાનું જ વચન હોવું જોઈએ; કોઈ વસ્તુ કે અન્ય અવેજ નહિ.

(5) **બિનશરતી વચન :** વચનચિઠ્ઠીમાં નાણાં ચૂકવવાનું વચન બિનશરતી હોવું જોઈએ.

(6) **લખનાર વ્યક્તિની સહી :** વચનચિઠ્ઠી કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિ દ્વારા લખાયેલી હોવી જોઈએ અને લખનાર વ્યક્તિએ તેના પર સહી કરેલી હોવી જોઈએ.

(7) **મુદત અને તારીખ :** વચનચિઠ્ઠીમાં મુદત (સમય) અને વચનચિઠ્ઠી લખ્યા તારીખ સ્પષ્ટ હોવી જોઈએ.

(8) **રેવન્યુ સ્ટૅમ્પ :** વચનચિઠ્ઠી પર જરૂરી રકમની રેવન્યુ સ્ટૅમ્પ લગાડેલી હોવી જોઈએ.

(9) **સંયુક્ત વ્યક્તિઓ દ્વારા :** કેટલાક સંજોગોમાં એક કરતા વધારે વ્યક્તિઓ સંયુક્ત રીતે વચનચિઠ્ઠી લખે છે અને આ સંજોગોમાં દરેક વ્યક્તિ સંયુક્ત અને વ્યક્તિગત રીતે નાણાં ચૂકવવા માટે જવાબદાર બને છે.

8. વચનચિઠ્ઠીના સંબંધિત પક્ષકારો (Different Parties of Promissory Note)

વચનચિઠ્ઠીમાં સામાન્ય રીતે બે પક્ષકારો હોય છે.

(1) **વચનચિઠ્ઠી લખનાર :** જે સામાન્ય સંજોગોમાં દેવાદાર હોય છે.

(2) **નાણાં મેળવનાર :** જે સામાન્ય સંજોગોમાં લેણદાર અથવા વચનચિઠ્ઠી ધારણ કરનાર હોય છે.

9. વચનચિઠ્ઠીનો નમૂનો (Specimen of Promissory Note)

દુકાન નં. 21,
અક્ષત ફ્લૅટ, ભૂયંગદેવ, અમદાવાદ
તા. 21-1-2016

₹ 12,000

મને મળેલ અવેજની સામે આજથી બે માસ પછી હું સંજયભાઈ પટેલને અથવા તે સૂચવે તેને અંકે રૂપિયા બાર હજાર પૂરા આપવાનું વચન આપું છું.

સહી

રેવન્યુ સ્ટૅમ્પ

સુરેશ પટેલ

પ્રતિ,
સંજયભાઈ પટેલ
રાણીપ, અમદાવાદ

ઉપર દર્શાવેલ વચનચિઠ્ઠીના નમૂના પરથી વચનચિઠ્ઠીની વિગતો સમજીએ :

(1) **ચોક્કસ વ્યક્તિ :** વચનચિઠ્ઠીમાં વચનચિઠ્ઠી લખનાર અને નાણાં મેળવનાર ચોક્કસ વ્યક્તિ હોવા જોઈએ. અહીં સુરેશ પટેલ વચનચિઠ્ઠી લખનાર છે અને સંજયભાઈ પટેલ નાણાં મેળવનાર છે.

(2) **તારીખ :** વચનચિઠ્ઠીમાં સામાન્ય રીતે જે દિવસે તે લખવામાં આવી હોય તે દિવસની તારીખ દર્શાવવામાં આવે છે. અહીં વચનચિઠ્ઠીના લખાણની તારીખ 21-1-2016 દર્શાવેલ છે.

(3) **રકમ :** વચનચિઠ્ઠીમાં જે રકમ લખનારે ચૂકવવાની છે, તે સ્પષ્ટ હોવી જોઈએ. અહીં ₹ 12,000 આંકડામાં તેમજ શબ્દોમાં દર્શાવેલ છે.

(4) **મુદત :** વચનચિઠ્ઠીમાં કેટલા સમયમાં નાણાં ચૂકવવાનાં છે, તેની સ્પષ્ટ માહિતી હોવી જોઈએ. અહીં નમૂનામાં વચનચિઠ્ઠીની મુદત બે માસની છે.

(5) **સહી :** વચનચિઠ્ઠીને કાયદેસર દસ્તાવેજ બનાવવા માટે જે વ્યક્તિએ તે લખી હોય તે વ્યક્તિની તેની પર સહી હોવી જરૂરી છે. અહીં નમૂનામાં સુરેશ પટેલ વચનચિઠ્ઠી લખનાર છે, તેથી વચનચિઠ્ઠી પર તેની સહી જરૂરી છે.

(6) **રેવન્યુ સ્ટૅમ્પ :** કાયદાકીય દૃષ્ટિએ વચનચિઠ્ઠીને માન્ય બનાવવા માટે તેના પર વચનચિઠ્ઠીની રકમના પ્રમાણમાં નિયમ અનુસાર રેવન્યુ સ્ટૅમ્પ લગાડવી પડે છે. રેવન્યુ સ્ટૅમ્પ વગરનો દસ્તાવેજ કાયદેસર ગણાશે નહિ.

10. હૂંડી અને વચનચિઠ્ઠીનો તફાવત (Difference Between Bill of Exchange and Promissory Note)

ક્રમ	મુદ્દા	હૂંડી	વચનચિઠ્ઠી
(1)	**હુકમ કે વચન**	હૂંડી એ બિનશરતી નાણાં ચૂકવવાનો હુકમ કે ફરમાન છે.	વચનચિઠ્ઠી એ બિનશરતી નાણાં ચૂકવવાનું વચન છે.
(2)	**કોણ કોના પર લખે**	હૂંડી સામાન્ય રીતે લેણદાર દેવાદાર પર લખે.	વચનચિઠ્ઠી સામાન્ય રીતે દેવાદાર લેણદારને લખીને આપે છે.

ક્રમ	મુદ્દા	હૂંડી	વચનચિઠ્ઠી
(3)	**સંબંધિત પક્ષકારો**	હૂંડીમાં ત્રણ પક્ષકારો હોય છે. હૂંડી લખનાર, હૂંડી સ્વીકારનાર અને નાણાં મેળવનાર.	વચનચિઠ્ઠીમાં બે પક્ષકારો હોય છે. વચનચિઠ્ઠી લખનાર અને નાણાં મેળવનાર.
(4)	**સ્વીકારની જરૂરિયાત**	હૂંડી જે વ્યક્તિ પર લખવામાં આવી હોય તે વ્યક્તિ તેનો સ્વીકાર ન કરે ત્યાં સુધી અસ્તિત્વમાં આવતી નથી.	દેવાદાર પોતે જ વચનચિઠ્ઠી લખે છે, તેથી તેનો સ્વીકાર કરવાની જરૂરિયાત હોતી નથી.
(5)	**નાણાં ચૂકવવાની જવાબદારી**	હૂંડીમાં નાણાં ચૂકવવાની જવાબદારી હૂંડી સ્વીકારનારની હોય છે. હૂંડી સ્વીકારનાર નાદાર થતાં હૂંડી વેચાણશેરો કરી આપેલ હોય ત્યારે હૂંડી લખનાર પણ છેલ્લે જવાબદાર બને છે.	વચનચિઠ્ઠીમાં નાણાં ચૂકવવાની જવાબદારી લખનારની હોય છે.
(6)	**છૂટના દિવસો**	હૂંડીની મુદત પૂરી થયા પછી નાણાં ચૂકવવા માટે ત્રણ દિવસ છૂટના મળે છે.	વચનચિઠ્ઠીમાં છૂટના દિવસો મળતા નથી.
(7)	**નકરામણી**	જો પાક્યા તારીખે હૂંડી સ્વીકારનાર નાણાં ના ચૂકવે તો હૂંડી નકરાઈ છે તેમ કહેવાય. હૂંડીમાં નકરામણીની નોટિસ આપવી પડે છે.	વચનચિઠ્ઠીમાં નકરામણીની નોટિસ વચનચિઠ્ઠી લખનારે આપવી પડતી નથી.
(8)	**સગવડી કે સવલતી હૂંડી**	હૂંડી સગવડી કે સવલતી હોઈ શકે છે.	વચનચિઠ્ઠી સામાન્ય રીતે સગવડી કે સવલતી હોતી નથી.
(9)	**શરત**	હૂંડીમાં 'દેખાડ કરતાંની સાથે ચુકવણી' તેવી શરત લખી હૂંડી સામાન્ય વ્યક્તિ કે વેપારી લખી શકે છે.	વચનચિઠ્ઠીમાં 'દેખાડ કરતાંની સાથે ચુકવણી' તેવી શરતવાળી વચનચિઠ્ઠી ફક્ત રિઝર્વ બૅન્ક (ચલણી નોટ) બહાર પાડી શકે છે.

11. લેણીહૂંડી અને દેવીહૂંડી (Bills Receivable and Bills Payable)

હૂંડી મુખ્યત્વે બે રીતે ઓળખવામાં આવે છે : (1) લેણીહૂંડી અને (2) દેવીહૂંડી

જે વ્યક્તિને કે વેપારીને અન્ય વ્યક્તિ કે ગ્રાહક પાસેથી કોઈ રકમ (નાણાં) વસૂલ લેવાની હોય તે વ્યક્તિ સામેની વ્યક્તિ કે ગ્રાહક પર હૂંડી લખે છે. આ હૂંડી જે વ્યક્તિ કે ગ્રાહક પર લખવામાં આવે છે તે તેનો સ્વીકાર કરે છે. અહીં જે વ્યક્તિ હૂંડી લખે છે, તેના માટે તે લેણીહૂંડી અને જે વ્યક્તિ હૂંડી સ્વીકારે છે તેના માટે તે દેવીહૂંડી છે. આમ, લેણદાર માટે લેણીહૂંડી અને દેવાદાર માટે દેવીહૂંડી કહેવાશે. દા.ત., કમલે ગિરીશ પાસેથી ₹ 30,000 લેવાના છે. અહીં કમલ ₹ 30,000ની હૂંડી ગિરીશ પર લખશે, જેનો ગિરીશ સ્વીકાર કરશે. આ હૂંડી કમલ માટે લેણીહૂંડી અને ગિરીશ માટે દેવીહૂંડી કહેવાશે. હૂંડીનો સ્વીકાર કર્યા બાદ હૂંડી લખનારને પરત કરવામાં આવશે એટલે કે હૂંડીનો કબજો હૂંડી લખનાર પાસે રહેશે.

લેણીહૂંડી એ હૂંડી લખનારની મિલકત છે. જ્યારે દેવીહૂંડી એ હૂંડી સ્વીકારનારની જવાબદારી છે. જો હૂંડી લખનાર અને નાણાં મેળવનાર વ્યક્તિ એક જ હોય તો હૂંડી લખનાર માટે તે લેણીહૂંડી અને હૂંડી સ્વીકારનાર માટે તે દેવીહૂંડી કહેવાય છે; પરંતુ જ્યારે હૂંડી લખનાર અને નાણાં મેળવનાર વ્યક્તિ અલગ હોય તો ત્યારે જે વ્યક્તિ હૂંડી ધારણ કરે છે તે વ્યક્તિ માટે પણ તે લેણીહૂંડી જ ગણાય છે. પાકા સરવૈયામાં લેણીહૂંડી ચાલુ મિલકત તરીકે જ્યારે દેવીહૂંડી ચાલુ દેવાં તરીકે દર્શાવવામાં આવે છે. આ બાબત કોષ્ટક સ્વરૂપે નીચે પ્રમાણે રજૂ કરી શકાય :

ક્રમ	લેણીહૂંડી	દેવીહૂંડી
1.	લખવામાં આવે છે.	સ્વીકારવામાં આવે છે.
2.	ધંધાની ચાલુ મિલકત છે.	ધંધાની ચાલુ જવાબદારી છે.
3.	ભવિષ્યમાં નાણાં મળવાનાં છે.	ભવિષ્યમાં નાણાં ચૂકવવાનાં છે.
4.	સામાન્ય રીતે ઉધાર વેચાણમાંથી ઉદ્ભવે છે.	સામાન્ય રીતે ઉધાર ખરીદીમાંથી ઉદ્ભવે છે.

12. હૂંડીની મુદત, પાક્યા તારીખ અને છૂટના દિવસો (Terms of Bill, Due Date and Days of Grace)

હૂંડી જે તારીખે લખવામાં આવી હોય તે હૂંડીમાં દર્શાવવામાં આવે છે, જેને **હૂંડી લખ્યા તારીખ** કહે છે.

હૂંડી લખનાર દ્વારા હૂંડી સ્વીકારને નાણાં ચૂકવવા માટે અમુક સમય આપવામાં આવે છે, જેને **હૂંડીની મુદત** કહેવાય છે. દા.ત., બે માસની હૂંડી, ત્રણ માસની હૂંડી વગેરે. હૂંડીની મુદત પૂરી થયા બાદ હૂંડી સ્વીકારનારે હૂંડી લખનારને હૂંડીમાં દર્શાવેલ રકમ ચૂકવવાની હોય છે. આમ, હૂંડી લખ્યા તારીખમાં હૂંડીની મુદત ઉમેરવાથી જે તારીખ આવે છે તેને **હૂંડીની પાક્યા તારીખ** કહે છે. દા.ત., હૂંડી લખ્યા તારીખ 21-1-2016 છે અને હૂંડીની મુદત ત્રણ માસની છે. તો પાક્યા તારીખ નીચે પ્રમાણે નક્કી થશે.

હૂંડી લખ્યા તારીખ : 21-1-2016

હૂંડીની મુદત : 3 માસ

હૂંડીની પાક્યા તારીખ : 21-4-2016 (છૂટનાં દિવસ સિવાય)

હૂંડીના વ્યવહારમાં નાણાં ચૂકવવાની સગવડ માટે **ત્રણ દિવસની છૂટ** આપવામાં આવે છે. એટલે કે હૂંડી લખ્યા તારીખમાં મુદત ઉમેર્યા બાદ જે તારીખ આવે તેમાં ત્રણ દિવસ છૂટના ઉમેરવામાં આવે છે. આ વધારાના ત્રણ દિવસને **છૂટના દિવસો** કહેવામાં આવે છે. હૂંડીની પાકતી તારીખમાં છૂટના દિવસો ઉમેર્યા બાદ જે તારીખ આવે તેને **છૂટના દિવસો સહિતની પાકતી તારીખ** કહેવામાં આવે છે.

દા.ત., હૂંડી લખ્યા તારીખ : 21-1-2016

હૂંડી મુદત : 3 માસ

હૂંડીની પાકતી તારીખ : 21-4-2016

છૂટના દિવસો સહિતની પાકતી તારીખ : 24-4-2016 (21-4-2016 + 3 દિવસ (છૂટના))

જો કોઈ વખત હૂંડીની પાકતી તારીખે જાહેર રજા કે રવિવારનો દિવસ હોય એવા સંજોગોમાં પાકતી તારીખની અગાઉનો દિવસ હૂંડીની પાક્યા તારીખ ગણાય છે. દા.ત., જો હૂંડી 26મી જાન્યુઆરીએ પાકતી હોય, તો હૂંડીની પાકતી તારીખ 25 જાન્યુઆરી ગણાશે, કારણ કે 26મી જાન્યુઆરી જાહેર રજાનો દિવસ છે.

જો કોઈ અસામાન્ય કારણોને લીધે, જેમકે કુદરતી ઘટનાઓ, કરફ્યૂ, તોફાનો, બંધ વગેરે પાકતી તારીખે હૂંડીનાં નાણાં ચૂકવી શકાય તેમ ન હોય તો પાક્યા તારીખ પછીના ચાલુ દિવસે પાક્યા તારીખ ગણવામાં આવે છે.

જો હૂંડીની મુદત મહિના કે માસના બદલે દિવસોમાં આપેલ હોય તો દિવસોને ધ્યાનમાં રાખીને પાકતી તારીખ નક્કી કરવામાં આવે છે.

દા.ત., હૂંડી લખ્યા તારીખ : 21-1-2016

હૂંડી મુદત : 90 દિવસ

હૂંડીની છૂટના દિવસો સહિતની પાકતી તારીખ શોધો :

જાન્યુ. 2016 (31-21) = 10 દિવસ

ફેબ્રુ. 2016 = 29 દિવસ

માર્ચ 2016 = 31 દિવસ

એપ્રિલ 2016 = 20 દિવસ (90 − 70)

= 90 દિવસ

એટલે કે, 20-4-2016 + 3 દિવસ છૂટના = 23-4-2016 હૂંડીની પાકતી તારીખ ગણાશે.

13. દર્શની હૂંડી અને મુદતી હૂંડી (Bill at Sight and Bill after Dated)

હૂંડીના મુખ્ય પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે :

(1) માગણી થતાં તરત ચૂકવવાપાત્ર હૂંડી અથવા દર્શની હૂંડી : આ પ્રકારની હૂંડીમાં હૂંડી ધારણ કરનાર વ્યક્તિ હૂંડી સ્વીકારનાર પાસે નાણાંની ચુકવણી માટે માગણી કરે ત્યારે તરત જ હૂંડી સ્વીકારનારે હૂંડીની રકમ ચૂકવી આપવાની હોય છે. આ પ્રકારની હૂંડીને **દર્શની હૂંડી** કહેવામાં આવે છે. અહીં હૂંડી દેખાડવા પર હૂંડી સ્વીકારનારે તરત જ નાણાં ચૂકવી આપવાનાં હોય છે. જે હૂંડીમાં ચુકવણીનો સમય કે મુદત દર્શાવેલ ન હોય તે હૂંડીને પણ દર્શની હૂંડી તરીકે ગણવામાં આવે છે.

(2) નિયત મુદત પછી ચૂકવવાપાત્ર હૂંડી અથવા મુદતી હૂંડી : આ પ્રકારની હૂંડીમાં હૂંડી સ્વીકારનારે હૂંડીની રકમ અમુક નિશ્ચિત કે ચોક્કસ સમય બાદ ચૂકવવાની હોય છે. સામાન્ય રીતે આવી હૂંડી નીચેનામાંથી કોઈ પણ એક રીતે ચૂકવવાપાત્ર બને છે :

(i) હૂંડીમાં જણાવેલી તારીખ પછી અમુક ચોક્કસ સમયે

(ii) હૂંડીનો દેખાડ કર્યા પછી અમુક ચોક્કસ સમયે

(iii) કોઈ ચોક્કસ બનાવ બન્યા પછી અમુક ચોક્કસ સમયે

અહીં હૂંડીની રકમ ચૂકવવા માટે અમુક ચોક્કસ મુદત આપવામાં આવતી હોવાથી તેને **મુદતી હૂંડી** તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

14. હૂંડીનો નિકાલ કે ઉપયોગ (Disposal or Uses of a Bill)

સામાન્ય રીતે હૂંડીમાં ત્રણ પક્ષકાર હોય છે. હૂંડી લખનાર, હૂંડી સ્વીકારનાર અને નાણાં મેળવનાર. તેમાં મોટાભાગે હૂંડી લખનાર અને નાણાં મેળવનાર એક જ વ્યક્તિ હોય છે. હૂંડીનો કબજો હૂંડી લખનાર કે હૂંડી ધારણ કરનાર વ્યક્તિ પાસે હોય છે. જે વ્યક્તિ પાસે હૂંડીનો કબજો હોય તેની પાસે તેના નિકાલ કે ઉપયોગ માટે નીચે પ્રમાણેના વિકલ્પો હોય છે :

હૂંડીનો નિકાલ કે ઉપયોગ :
- →(અ) પાકતી તારીખ સુધી હૂંડી પોતાની પાસે રાખવી અને પાકતી તારીખે તેની રકમ હૂંડી સ્વીકારનાર પાસેથી વસૂલ લેવી.
- →(બ) હૂંડીની પાકતી તારીખ પહેલાં હૂંડીને બૅન્કમાં કે શરાફ પાસે વટાવવી.
- →(ક) હૂંડીની પાકતી તારીખ પહેલાં હૂંડી વેચાણશેરો કરી આપવી.
- →(ડ) હૂંડી વસૂલ કરવા માટે બૅન્ક કે શરાફને મોકલી આપવી.

ઉપરના ચાર વિકલ્પોને વિગતવાર સમજીએ :

(અ) પાકતી તારીખ સુધી હૂંડી પોતાની પાસે રાખવી અને પાકતી તારીખે તેની રકમ હૂંડી સ્વીકારનાર પાસેથી વસૂલ લેવી : હૂંડી લખનાર કે ધારણ કરનાર વ્યક્તિને હૂંડીનાં નાણાં વહેલાં મેળવવાં ન હોય કે હૂંડીની મુદત ટૂંકી હોય તેવા સંજોગોમાં તે હૂંડીને પાકતી તારીખ સુધી પોતાની પાસે રાખે છે અને પાકતી તારીખે હૂંડી સ્વીકારનાર પાસેથી નાણાં વસૂલ કરે છે.

(બ) હૂંડીની પાકતી તારીખ પહેલાં હૂંડીને બૅન્કમાં કે શરાફ પાસે વટાવવી : જ્યારે હૂંડી ધારણ કરનારને હૂંડીની પાકતી તારીખ પહેલાં નાણાંની જરૂર હોય ત્યારે આ હૂંડી તેની પાકતી તારીખ પહેલાં બૅન્કમાં કે શરાફ પાસે રજૂ કરી નાણાં તરત મેળવી શકાય છે. આ માટે હૂંડી લખનાર કે હૂંડી ધારણ કરનારની બજારમાં સારી શાખ હોવી જોઈએ. બૅન્ક કે શરાફ હૂંડીની પૂરેપૂરી રકમ ચૂકવતા નથી; પરંતુ હૂંડીની કુલ રકમમાંથી વટાવની રકમ બાદ કરીને બાકીની રકમ ચૂકવે છે. આ વટાવની રકમને **હૂંડી પરનો વટાવ** કહેવામાં આવે છે. જે બૅન્ક કે શરાફ માટે એક આવક છે જ્યારે હૂંડી ધારણ કરનાર માટે એ એક ખર્ચ છે.

હૂંડીના વટાવની રકમ એ હૂંડીની રકમ, હૂંડીની મુદત, હૂંડી વટાવવાનો સમય, વટાવનો દર વગેરે પર આધાર રાખે છે.

દા.ત., હૂંડીની રકમ ₹ 20,000 અને તેની મુદત ત્રણ માસની છે. હૂંડી લખ્યા તારીખ 1-10-2016 છે. જો હૂંડી 10 ટકાના વાર્ષિક દરે તા. 4-10-2016નાં રોજ વટાવવામાં આવે તો,

વટાવની રકમ = હૂંડીની રકમ × વાર્ષિક વટાવનો દર × હૂંડી વટાવ્યા તારીખથી હૂંડીની પાકતી તારીખ સુધીનો સમય

$= 20,000 \times \frac{10}{100} \times \frac{3}{12}$

= ₹ 500 થાય.

અહીં બૅન્ક કે શરાફ વટાવના ₹ 500 કાપી હૂંડીની બાકીની રકમ ₹ 19,500 (₹ 20,000 – ₹ 500) હૂંડી વટાવનારને ચૂકવશે.

હવે, ધારો કે હૂંડી તરત જ નહિ પરંતુ 1 મહિના બાદ એટલે કે તા. 4-11-2016ના રોજ બૅન્કમાં વટાવવામાં આવે તો,

વટાવની રકમ = હૂંડીની રકમ × હૂંડીનો વટાવ × હૂંડી વટાવ્યા તારીખથી હૂંડી પાક્યા તારીખ સુધીનો સમય

$= 20,000 \times \frac{10}{100} \times \frac{2}{12}$

= ₹ 333.33 થાય.

અહીં વટાવ ફક્ત બે માસ માટેનો જ ગણવામાં આવશે. અહીં બૅન્ક હૂંડી વટાવનારને ₹ 19666.67 ચૂકવશે. (₹ 20,000 – ₹ 333.33)

(ક) હૂંડીની પાકતી તારીખ પહેલાં હૂંડી વેચાણશેરો કરી આપવી : ભારતના 1881ના નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ ઍક્ટ હેઠળ, હૂંડી એ એક નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એટલે કે પરક્રામ્ય દસ્તાવેજ છે. આમ, હૂંડી એ ફેરબદલી કરી શકાય તેવો દસ્તાવેજ છે. હૂંડી ધારણ કરનાર વ્યક્તિ પોતાના દેવાની ચુકવણી માટે પોતાની લેણીહૂંડી લેણદારને વેચાણશેરો કરી આપી શકે છે. આ માટે લેણદારની સંમતિ જરૂરી છે. હૂંડીની ફેરબદલી કરવા માટે હૂંડીના પાછળના ભાગે જરૂરી વિગતો લખી સહી કરવામાં આવે છે. આ પ્રક્રિયાને વેચાણશેરો (Endorsement) કહેવામાં આવે છે. જ્યારે હૂંડી વેચાણશેરો કરીને લેણદારને આપવામાં આવે ત્યારે લેણદાર હૂંડી ધારણ કરનાર બને છે અને તે પાકતી તારીખે હૂંડી સ્વીકારનાર પાસેથી નાણાં વસૂલ કરી શકે છે.

(ડ) હૂંડી વસૂલ કરવા માટે બૅન્ક કે શરાફને મોકલી આપવી : વેપારી પોતાના ધંધામાં કે જુદી જુદી પ્રવૃત્તિઓમાં વ્યસ્ત હોય ત્યારે સગવડ ખાતર વેપારી પોતાની લેણીહૂંડી વસૂલ કરવાનું કામ પોતે કરવાને બદલે બૅન્ક કે શરાફને સોંપે છે. હૂંડીને પાકતી તારીખ પહેલાં બૅન્ક કે શરાફ પાસે મોકલી આપવામાં આવે છે. અહીં હૂંડી વટાવાતી નથી. હૂંડીની પાકતી તારીખે બૅન્ક કે શરાફ હૂંડી સ્વીકારનાર પાસેથી નાણાં વસૂલ કરી વેપારીને મોકલી આપે છે અથવા તે નાણાં બૅન્કના ખાતામાં જમા કરી આપે છે.

અહીં બૅન્ક કે શરાફ એજન્ટ તરીકે કામ કરે છે અને તેમણે આપેલ સેવાના બદલામાં વેપારી પાસેથી નક્કી કરેલ દર મુજબ કમિશન વસૂલ કરે છે.

અત્યાર સુધીની બધી વિગતો કે ચર્ચાઓને હિસાબી નોંધો (અસરો) દ્વારા સમજીએ :

ધારો કે નૂપુર ટ્રેડર્સે અમુક રકમનો માલ શીતલ ટ્રેડર્સને ઉધાર વેચ્યો. નૂપુર ટ્રેડર્સે જરૂરી રકમની હૂંડી શીતલ ટ્રેડર્સ પર લખી જેનો શીતલ ટ્રેડર્સે સ્વીકાર કર્યો. અહીં નૂપુર ટ્રેડર્સ હૂંડી લખનાર (લેણદાર) છે, જ્યારે શીતલ ટ્રેડર્સ હૂંડી સ્વીકારનાર (દેવાદાર) છે. બંનેના ચોપડામાં જુદા જુદા સંજોગો (વિકલ્પો) પ્રમાણેની આમનોંધો નીચે મુજબ થશે :

ક્રમ	હૂંડી લખનાર (નૂપુર ટ્રેડર્સ)ના ચોપડામાં	હૂંડી સ્વીકારનાર (શીતલ ટ્રેડર્સ)ના ચોપડામાં
(1)	**માલનું વેચાણ :** શીતલ ટ્રેડર્સ (ગ્રાહક) ખાતે...ઉ તે વેચાણ ખાતે	**માલની ખરીદી :** ખરીદ ખાતે...ઉ તે નૂપુર ટ્રેડર્સ (વેપારી) ખાતે
(2)	**લેણીહૂંડી સ્વીકારીને હૂંડી લખનારને પરત મળે ત્યારે :** લેણીહૂંડી ખાતે...ઉ તે શીતલ ટ્રેડર્સ ખાતે	**દેવીહૂંડીનો સ્વીકાર કરીને લેણદારને પરત કરીએ ત્યારે :** નૂપુર ટ્રેડર્સ ખાતે...ઉ તે દેવીહૂંડી ખાતે
(3)	**હૂંડીના નિકાલ કે ઉપયોગ અંગે જુદા જુદા વિકલ્પો :** **(A) પાકતી તારીખે હૂંડી સ્વીકારનાર પાસેથી નાણાં મળે ત્યારે :** બૅન્ક/રોકડ ખાતે...ઉ તે લેણીહૂંડી ખાતે	**(A) પાકતી તારીખે હૂંડી ધારણ કરનારને નાણાં ચૂકવીએ ત્યારે :** દેવીહૂંડી ખાતે...ઉ તે બૅન્ક/રોકડ ખાતે
	(B) (i) હૂંડી ધારણ કરનાર હૂંડી બૅન્કમાં કે શરાફ પાસે પાકતી તારીખ પહેલાં વટાવે ત્યારે : બૅન્ક ખાતે...ઉ વટાવ ખાતે...ઉ તે લેણીહૂંડી ખાતે **(ii) પાક્યા તારીખે :** આમનોંધ થશે નહિ. (કારણ કે હૂંડી લખનારે હૂંડી બૅન્ક કે શરાફ પાસે વટાવેલી હોવાથી પાક્યા તારીખે હૂંડી સ્વીકારનાર બૅન્ક કે શરાફને નાણાં ચૂકવશે.)	**(B) (i) હૂંડી લખનાર કે ધારણ કરનાર હૂંડી બૅન્કમાં કે શરાફ પાસે પાકતી તારીખ પહેલાં વટાવે ત્યારે** આમનોંધ થશે નહિ. **(ii) પાક્યા તારીખે :** દેવીહૂંડી ખાતે...ઉ તે બૅન્ક/રોકડ ખાતે
	(C) (i) હૂંડી વેચાણશેરો કરીને કોઈ અન્ય વ્યક્તિને આપવામાં આવે ત્યારે : (ધારો કે નૂપુર ટ્રેડર્સે હૂંડી વેચાણશેરો કરીને પંડ્યા બ્રધર્સને આપી હોય તો) પંડ્યા બ્રધર્સ ખાતે...ઉ તે લેણીહૂંડી ખાતે **(ii) પાક્યા તારીખે :** નોંધ થશે નહિ. (કારણ કે હૂંડીની રકમ પાક્યા તારીખે શીતલ ટ્રેડર્સ દ્વારા પંડ્યા બ્રધર્સને ચૂકવાશે.)	**(C) (i) હૂંડી વેચાણશેરો કરવામાં આવે ત્યારે :** આમનોંધ થશે નહિ. (કારણ કે આ નૂપુર ટ્રેડર્સ અને પંડ્યા બ્રધર્સ વચ્ચેનો વ્યવહાર છે.) **(ii) પાક્યા તારીખે :** દેવીહૂંડી ખાતે...ઉ તે બૅન્ક/રોકડ ખાતે

ક્રમ	હૂંડી લખનાર (નૂપુર ટ્રેડર્સ)ના ચોપડામાં	હૂંડી સ્વીકારનાર (શીતલ ટ્રેડર્સ)ના ચોપડામાં
	(D) (i) હૂંડી વસૂલ કરવા બૅન્કમાં મોકલવામાં આવે ત્યારે : બૅન્ક દ્વારા હૂંડી વસૂલાત ખાતે...ઉ તે લેણીહૂંડી ખાતે **(ii) પાક્યા તારીખે :** બૅન્ક ખાતે...ઉ બૅન્ક કમિશન ખાતે...ઉ તે બૅન્ક દ્વારા હૂંડી વસૂલાત ખાતે	**(D) (i) હૂંડી વસૂલ કરવા બૅન્કમાં મોકલવામાં આવે ત્યારે :** આમનોંધ થશે નહિ. **(ii) પાક્યા તારીખે :** દેવીહૂંડી ખાતે...ઉ તે બૅન્ક ખાતે

- **ફક્ત લેણીહૂંડી અને દેવીહૂંડી અંગે :**

ઉદાહરણ 1 : અમિષે ₹ 72,000નો માલ નિમેષ પાસેથી તા. 16-9-2016ના રોજ ખરીદ્યો. નિમેષે ₹ 72,000ની 3 માસની મુદતની હૂંડી અમિષ પર લખી અને અમિષે હૂંડીનો સ્વીકાર કરી નિમેષને પરત કરી.
આ વ્યવહારની નોંધ અમિષ અને નિમેષના ચોપડે લખો.

જવાબ :

અમિષના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
16-9-2016	ખરીદ ખાતે ઉ તે નિમેષ ખાતે (બા.જે. ₹ 72,000નો ઉધાર માલ નિમેષ પાસેથી ખરીદ્યો તેના.)		72,000	72,000
16-9-2016	નિમેષ ખાતે ઉ તે દેવીહૂંડી ખાતે (બા.જે. ₹ 72,000ની નિમેષે લખેલી હૂંડી સ્વીકારી તેના.)		72,000	72,000

નિમેષના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
16-9-2016	અમિષ ખાતે ઉ તે વેચાણ ખાતે (બા.જે. ₹ 72,000નો ઉધાર માલ અમિષને વેચ્યો તેના.)		72,000	72,000
16-9-2016	લેણીહૂંડી ખાતે ઉ તે અમિષ ખાતે (બા.જે. ₹ 72,000ની અમિષે હૂંડી સ્વીકારીને પરત કરી તેના.)		72,000	72,000

- **હૂંડીને પાકતી તારીખ સુધી પોતાની પાસે રાખવી અને પાકતી તારીખે હૂંડી સ્વીકારનાર પાસેથી નાણાં વસૂલ કરવા :**

ઉદાહરણ 2 : અમીએ તા. 1-7-2016ના રોજ રમીને ₹ 25,000નો માલ વેચ્યો. તા. 3-7-2016ના રોજ અમીએ રમી પર ₹ 25,000ની 20 દિવસની મુદતની હૂંડી લખી, જે રમીએ સ્વીકારીને પરત કરી. પાકતી તારીખે રમીએ હૂંડીની રકમ ચૂકવી આપી. બંને પક્ષકારોના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.

જવાબ :

અમીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-7-2016	રમી ખાતે ઉ તે વેચાણ ખાતે (બા.જે. ₹ 25,000નો માલ રમીને ઉધાર વેચ્યો તેના.)		25,000	 25,000
3-7-2016	લેણીહૂંડી ખાતે ઉ તે રમી ખાતે (બા.જે. ₹ 25,000ની રમીએ હૂંડી સ્વીકારીને પરત કરી તેના.)		25,000	 25,000
26-7-2016	બૅન્ક/રોકડ ખાતે ઉ તે લેણીહૂંડી ખાતે (બા.જે. પાક્યા તારીખે હૂંડીનાં નાણાં ₹ 25,000 મળ્યા તેના.)		25,000	 25,000

રમીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-7-2016	ખરીદ ખાતે ઉ તે અમી ખાતે (બા.જે. ₹ 25,000નો માલ અમી પાસેથી ઉધાર ખરીદ્યો તેના.)		25,000	 25,000
3-7-2016	અમી ખાતે ઉ તે દેવીહૂંડી ખાતે (બા.જે. ₹ 25,000ની અમીએ લખેલી હૂંડી સ્વીકારીને પરત કરી તેના.)		25,000	 25,000
26-7-2016	દેવીહૂંડી ખાતે ઉ તે બૅન્ક/રોકડ ખાતે (બા.જે. પાક્યા તારીખે દેવીહૂંડીનાં નાણાં ₹ 25,000 ચૂકવ્યા તેના.)		25,000	 25,000

- **હૂંડી બૅન્કમાં કે શરાફ પાસે વટાવવામાં આવે ત્યારે :**

ઉદાહરણ 3 : રાજેશે ₹ 84,000નો માલ અક્ષયને તા. 10-7-2016ના રોજ ઉધાર વેચ્યો. રાજેશે જરૂરી રકમની 3 માસની મુદતની હૂંડી તા. 12-7-2016ના રોજ લખી, જે અક્ષયે સ્વીકારીને તરત જ પરત કરી. તા. 15-8-2016ના રોજ રાજેશે આ હૂંડી બૅન્કમાં વાર્ષિક 10 ટકાના વટાવે વટાવી. પાકતી તારીખે અક્ષયે હૂંડીનાં નાણાં ચૂકવી આપ્યાં. બંને પક્ષકારોના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.

જવાબ :

રાજેશના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
10-7-2016	અક્ષય ખાતે ઉ તે વેચાણ ખાતે (બા.જે. ₹ 84,000નો માલ અક્ષયને ઉધાર વેચ્યો તેના.)		84,000	 84,000

તારીખ	વિગત		ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
12-7-2016	લેણીહૂંડી ખાતે	ઉ		84,000	
	તે અક્ષય ખાતે				84,000
	(બા.જે. ₹ 84,000ની અક્ષયે હૂંડી સ્વીકારી તેના.)				
15-8-2016	બૅન્ક ખાતે	ઉ		82,600	
	વટાવ ખાતે	ઉ		1400	
	તે લેણીહૂંડી ખાતે				84,000
	(બા.જે. ₹ 84,000ની હૂંડી એક માસ બાદ બૅન્કમાં વટાવી તેના.)				

નોંધ : (1) વટાવની રકમ $= 84,000 \times \frac{10}{100} \times \frac{2}{12} =$ ₹ 1400

(2) 15-10-2016ની હૂંડીની પાક્યા તારીખની નોંધ રાજેશના ચોપડામાં થશે નહિ.

અક્ષયના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત		ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
10-7-2016	ખરીદ ખાતે	ઉ		84,000	
	તે રાજેશ ખાતે				84,000
	(બા.જે. ₹ 84,000ના માલની ઉધાર ખરીદી કરી તેના.)				
12-7-2016	રાજેશ ખાતે	ઉ		84,000	
	તે દેવીહૂંડી ખાતે				84,000
	(બા.જે. ₹ 84,000ની રાજેશે લખેલી હૂંડી સ્વીકારી તેના.)				
15-10-2016	દેવીહૂંડી ખાતે	ઉ		84,000	
	તે બૅન્ક/રોકડ ખાતે				84,000
	(બા.જે. ₹ 84,000 પાકતી તારીખે હૂંડી ધારણ કરનારને નાણાં ચૂકવ્યા તેનાં.)				

નોંધ : તા. 15-8-2016ના વ્યવહારની આમનોંધ અક્ષયના ચોપડામાં લખાશે નહિ.

- **હૂંડીનો વેચાણશેરો કરવામાં આવે ત્યારે :**

ઉદાહરણ 4 : રોહિતે ₹ 55,000નો માલ વિરાટને તા. 1-5-2016ના રોજ શાખ પર વેચ્યો. તે જ દિવસે બે માસની મુદતની હૂંડી રોહિતે વિરાટ પર લખી, જેનો વિરાટે સ્વીકાર કર્યો. રોહિતે આ હૂંડી તા. 6-5-2016ના રોજ તેના લેણદાર શિખરને વેચાણશેરો કરી આપી. પાકતી તારીખે હૂંડીની રકમ ચૂકવાઈ ગઈ. રોહિત અને વિરાટના ચોપડામાં જરૂરી આમનોંધ લખો.

જવાબ :

રોહિતના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત		ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-5-2016	વિરાટ ખાતે	ઉ		55,000	
	તે વેચાણ ખાતે				55,000
	(બા.જે. ₹ 55,000નો વિરાટને ઉધાર માલ વેચ્યો તેના.)				

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-5-2016	લેણીહૂંડી ખાતે ઉ તે વિરાટ ખાતે (બા.જે. વિરાટે ₹ 55,000ની હૂંડી સ્વીકારી તેના.)		55,000	55,000
6-5-2016	શિખર ખાતે ઉ તે લેણીહૂંડી ખાતે (બા.જે. ₹ 55,000ની હૂંડી શિખરને વેચાણશેરો કરી આપી તેના.)		55,000	55,000

નોંધ : હૂંડી પાક્યા તા. 4-7-2016ની નોંધ રોહિતના ચોપડામાં થશે નહિ. કારણ કે તેણે આ હૂંડી શિખરને વેચાણશેરો કરી આપેલ છે. તેથી પાક્યા તારીખે હૂંડીનાં નાણાં વિરાટ પાસેથી શિખરને મળશે.

વિરાટના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-5-2016	ખરીદ ખાતે ઉ તે રોહિત ખાતે (બા.જે. ₹ 55,000નો રોહિત પાસેથી ઉધાર માલ ખરીદ્યો તેના.)		55,000	55,000
1-5-2016	રોહિત ખાતે ઉ તે દેવીહૂંડી ખાતે (બા.જે. ₹ 55,000ની રોહિતે લખેલી હૂંડી સ્વીકારીને પરત કરી તેના.)		55,000	55,000
4-7-2016	દેવીહૂંડી ખાતે ઉ તે બૅન્ક/રોકડ ખાતે (બા.જે. પાકતી તારીખે હૂંડીનાં નાણાં ₹ 55,000 ચૂકવ્યા તેના.)		55,000	55,000

નોંધ : તા. 6-5-2016ના રોજ રોહિતે આ હૂંડી શિખરને વેચાણશેરો કરી આપી તેની નોંધ વિરાટના ચોપડામાં થશે નહિ.

- **હૂંડી બૅન્ક કે શરાફને વસૂલ કરવા મોકલી આપે ત્યારે :**

ઉદાહરણ 5 : હરભજને ₹ 24,500ની 2 માસની મુદતની હુંડી તા. 14-10-2016ના રોજ ઝહીરખાન પર લખી. ઝહીરખાને આ હૂંડી સ્વીકારી પરત કરી. તા. 10-12-2016ના રોજ હરભજને આ હૂંડી બૅન્કમાં વસૂલાત માટે મોકલી આપી. પાકતી તારીખે ઝહીરખાને આ હૂંડીનાં નાણાં ચૂકવી દીધાં. બૅન્કે કમિશન પેટે ₹ 245 હરભજન ખાતે ઉધાર્યા છે. બંને પક્ષકારોના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.

જવાબ : **હરભજનના ચોપડામાં આમનોંધ**

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
14-10-2016	લેણીહૂંડી ખાતે ઉ તે ઝહીરખાન ખાતે (બા.જે. ₹ 24,500ની ઝહીરખાને હૂંડી સ્વીકારી પરત કરી તેના.)		24,500	24,500
10-12-2016	બૅન્ક મારફત હૂંડી વસૂલાત ખાતે ઉ તે લેણીહૂંડી ખાતે (બા.જે. ₹ 24,500ની હૂંડી બૅન્કમાં વસૂલાત કરવા માટે મોકલી આપી તેના.)		24,500	24,500
17-12-2016	બૅન્ક ખાતે ઉ બૅન્ક કમિશન ખાતે ઉ તે બૅન્ક મારફત હૂંડી વસૂલાત ખાતે (બા.જે. ₹ 24,500ની હૂંડીના બૅન્કે તેનું કમિશન બાદ કરી બાકીની રકમ ચૂકવી આપી તેના.)		24,255 245	24,500

ઝહીરખાનના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
14-10-2016	હરભજન ખાતે ઉ તે દેવીહૂંડી ખાતે (બા.જે. ₹ 24,500ની હૂંડી સ્વીકારી તેના.)		24,500	24,500
17-12-2016	દેવીહૂંડી ખાતે ઉ તે બૅન્ક ખાતે (બા.જે. ₹ 24,500 હૂંડીની રકમ પાક્યા તારીખે ચૂકવી તેના.)		24,500	24,500

નોંધ : તા. 10-12-2016ના રોજ હરભજને હૂંડીની વસૂલાત માટે બૅન્કમાં મોકલી આપી તેની નોંધ ઝહીરખાનના ચોપડામાં થશે નહિ.

15. હૂંડીની નકરામણી (Dishonour of a Bill)

સામાન્ય સંજોગોમાં હૂંડી સ્વીકારનાર દ્વારા હૂંડીનાં નાણાં (રકમ) તેની પાકતી તારીખે ચૂકવી આપવાના હોય છે; પરંતુ જ્યારે હૂંડી સ્વીકારનાર પાકતી તારીખે હૂંડીનાં નાણાં ચૂકવી શકે તેમ ન હોય અથવા ચૂકવવા માગતો ન હોય અથવા કોઈ અન્ય કારણોસર હૂંડીનાં નાણાં ચૂકવે નહિ ત્યારે **હૂંડી નકરાઈ છે** તેમ કહેવાય. હૂંડીની નકરામણી થતાં હૂંડી લખનાર તેમજ અન્ય પક્ષકારો માટે નાણાં વસૂલ કરવાનો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે. દા.ત., હૂંડી કોઈને વેચાણશેરો કરીને આપી હોય કે બૅન્કમાં વટાવેલી હોય તેવા સંજોગોમાં કોણ કોને નાણાં ચૂકવશે તેનો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે.

હૂંડીની નકરામણીની નોંધણી : સામાન્ય રીતે જ્યારે હૂંડી નકરાય છે, ત્યારે તેની 'નોંધણી' કરાવવામાં આવે છે. આ એક કાયદેસરની વિધિ છે. હૂંડીની નકરામણીની નોંધણી ફરજિયાત નથી પરંતુ આવશ્યક અને હિતાવહ છે. જ્યારે કોઈ હૂંડી નકરાય ત્યારે હૂંડી ધારણ કરનાર વ્યક્તિ તેની નકરામણીની નોંધ નોટરી પાસે કરાવી શકે છે. વિદેશ વેપારના સંજોગોમાં પરદેશી હૂંડી માટે નકરામણીની નોંધણી ફરજિયાત છે.

જ્યારે કોઈ નકરાયેલ હૂંડી નોટરી સમક્ષ નોંધણી માટે રજૂ કરવામાં આવે ત્યારે નોટરી હૂંડી સ્વીકારનારની સમક્ષ ફરી હૂંડીનો દેખાડ કરે છે અને નાણાં ચૂકવી આપવાનો આદેશ આપે છે. તેમ છતાં પણ જો હૂંડી સ્વીકારનાર નાણાં ચૂકવે નહિ, તો હૂંડી નકરાઈ છે તેમ ગણી નોટરી પોતાના ચોપડે હૂંડી નકરામણીની સત્તાવાર નોંધ કરે છે.

નોંધણી ખર્ચ (Noting charges) : નોટરી કે નોંધણી અધિકારી હૂંડીની નકરામણીની નોંધ કરવાની અમુક ફી લે છે જેને નકરામણી ખર્ચ કે નોંધણી ખર્ચ કહેવામાં આવે છે. નોટરીને નોંધણી ફી કે નકરામણી ખર્ચ હૂંડીની નકરામણીની નોંધણી કરાવનાર વ્યક્તિ ચૂકવી આપે છે; પરંતુ આ રકમ ચૂકવવાની કાયદેસરની છેલ્લી જવાબદારી હૂંડી સ્વીકારનારની હોય છે, કારણ કે તેણે પાકતી તારીખે નાણાં ચૂકવ્યાં નહિ તેથી આ ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હોય છે.

હૂંડી નકરાય ત્યારે કરવામાં આવતી હિસાબી નોંધો : આપણે આગળ જોયું કે હૂંડીના નિકાલ માટેની ચાર રીતો (વિકલ્પો) છે. આ ચાર રીતમાં કોઈ કારણસર હૂંડી નકરાય તો તેની હિસાબી નોંધો નીચે પ્રમાણે થશે.

દા.ત., સુમને અમુક રકમની હૂંડી ચમન પર લખી, જેને ચમને સ્વીકારીને પરત કરી, પાક્યા તારીખે ચમન નાણાં ચૂકવતો નથી. અહીં સુમન હૂંડી લખનાર (લેણદાર) છે અને ચમન હૂંડી સ્વીકારનાર (દેવાદાર) છે. હૂંડીના નિકાલના ચાર વિકલ્પો ધ્યાનમાં રાખીને બંને પક્ષકારોના ચોપડે નીચે મુજબની આમનોંધો લખાશે.

ક્રમ	સુમનના ચોપડામાં (હૂંડી લખનાર)	ચમનના ચોપડામાં (હૂંડી સ્વીકારનાર)
(A)	**હૂંડી પાક્યા તારીખ સુધી પોતાની પાસે રાખી હોય અને પાક્યા તારીખે હૂંડી નકરાય ત્યારે :** ચમન ખાતે...ઉ તે લેણીહૂંડી ખાતે તે રોકડ ખાતે (બા.જે. હૂંડી નકરાતાં હૂંડીની રકમ અને નકરામણી ખર્ચ ચમન ખાતે ઉધાર કર્યા તેના.)	દેવીહૂંડી ખાતે...ઉ નકરામણી ખર્ચ ખાતે...ઉ તે સુમન ખાતે (બા.જે. હૂંડી નકારી / નકરાઈ અને નકરામણી ખર્ચ સહિતની નોંધ કરી તેના.)
(B)	**હૂંડી બૅન્કમાં વટાવેલી હોય અને નકરાય ત્યારે :** ચમન ખાતે...ઉ તે બૅન્ક ખાતે (બા.જે. બૅન્કમાં વટાવેલ હૂંડી નકરાતા હૂંડીની રકમ અને નકરામણી ખર્ચ સહિતની રકમ ચમન ખાતે ઉધારી બૅન્કને પરત (બૅન્કે વસૂલ કરી) કરી તેના.)	દેવીહૂંડી ખાતે...ઉ નકરામણી ખર્ચ ખાતે...ઉ તે સુમન ખાતે (બા.જે. હૂંડી નકરાઈ અને નકરામણી ખર્ચ સહિતની નોંધ કરી તેના.)
(C)	**હૂંડી વેચાણશેરો કરીને અમનને આપી હોય અને નકરાય ત્યારે :** ચમન ખાતે...ઉ તે અમન ખાતે (બા.જે. વેચાણશેરો કરેલી હૂંડી નકરાઈ તે અને નકરામણી ખર્ચ સહિતની નોંધ કરી તેના.)	દેવીહૂંડી ખાતે...ઉ નકરામણી ખર્ચ ખાતે...ઉ તે સુમન ખાતે (બા.જે. હૂંડી નકરાઈ અને નકરામણી ખર્ચ સહિતની નોંધ કરી તેના.)

ક્રમ	સુમનના ચોપડામાં (હૂંડી લખનાર)	ચમનના ચોપડામાં (હૂંડી સ્વીકારનાર)
(D)	**હૂંડી વસૂલાત માટે બૅન્કમાં આપી હોય અને નકરાય ત્યારે :** (i) ચમન ખાતે...ઉ તે બૅન્ક મારફત વસૂલાત ખાતે તે બૅન્ક ખાતે (બા.જે. હૂંડી નકરાઈ અને નકરામણી ખર્ચ બૅન્કે ચૂકવ્યો તેના.) (ii) બૅન્કચાર્જિસ (કમિશન) ખાતે...ઉ તે બૅન્ક ખાતે (બા.જે. બૅન્કે હૂંડી નકરાતાં કમિશનનાં ઉધાર્યા તેના.)	દેવીહૂંડી ખાતે...ઉ નકરામણી ખર્ચ ખાતે...ઉ તે સુમન ખાતે (બા.જે. હૂંડી નકરાઈ અને નકરામણી ખર્ચ સહિતની નોંધ કરી તેના.)

ઉપરની આમનોંધોનો અભ્યાસ કર્યા બાદ જુદા જુદા સંજોગોમાં હૂંડીની નકરામણી થતાં હિસાબી ચોપડામાં કઈ અસરો થશે તે નીચેનાં કેટલાંક ઉદાહરણો દ્વારા સમજીએ :

- **હૂંડી પાકતી તારીખ સુધી હૂંડી લખનાર પાસે રાખી હોય અને તે નકરાય ત્યારે :**

ઉદાહરણ 6 : તા. 1-11-2016ના રોજ વિકાસભાઈએ ₹ 32,000ની 2 માસની હૂંડી સુનીતા પર લખી, જેનો સુનીતાએ સ્વીકાર કર્યો, પાકતી તારીખે સુનીતા નાણાં ચૂકવી શકી નહિ. વિકાસભાઈએ હૂંડીની નકરામણીની નોંધણી કરાવી અને નોંધણી ખર્ચ ₹ 320 ચૂકવ્યો. બંને પક્ષકારોના ચોપડે આમનોંધ લખો.

જવાબ : **વિકાસભાઈના ચોપડામાં આમનોંધ**

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-11-2016	લેણીહૂંડી ખાતે ઉ તે સુનીતા ખાતે (બા.જે. ₹ 32,000ની સુનીતાએ હૂંડી સ્વીકારી પરત કરી તેના.)		32,000	 32,000
4-1-2017	સુનીતા ખાતે ઉ તે લેણીહૂંડી ખાતે તે રોકડ ખાતે (બા.જે. ₹ 32,000ની સુનીતાએ હૂંડી નકારી અને નકરામણીનો નોંધણી ખર્ચ ₹ 320 ચૂકવ્યો તેના.)		32,320	 32,000 320

સુનીતાના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-11-2016	વિકાસભાઈ ખાતે ઉ તે દેવીહૂંડી ખાતે (બા.જે. ₹ 32,000ની હૂંડી સ્વીકારી તેના.)		32,000	 32,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
4-1-2017	દેવીહૂંડી ખાતે ઉ		32,000	
	નોંધણી ખર્ચ ખાતે ઉ		320	
	તે વિકાસભાઈ ખાતે			32,320
	(બા.જે. ₹ 32,000 હૂંડી નકરામણીની અને નોંધણી ખર્ચ ₹ 320ની નોંધ કરી તેના.)			

- **હૂંડી બૅન્કમાં વટાવી હોય અને પાકતી તારીખે હૂંડી નકરાય ત્યારે :**

ઉદાહરણ 7 : ધ્રુમલે તા. 1-6-2016ના રોજ અવધ પાસેથી બાકી નીકળતી લેણી રકમ પેટે ₹ 36,000ની 3 માસની મુદ્દતની હૂંડી લખી, જેનો અવધે સ્વીકાર કર્યો. તા. 4-7-2016ના રોજ ધ્રુમલે આ હૂંડી બૅન્કમાં વાર્ષિક 10 ટકાના દરે વટાવી. પાક્યા તારીખે અવધે નાણાં ના ચૂકવતા હૂંડી નકરાઈ અને બૅન્કે નકરામણીના ખર્ચના ₹ 360 સહિતની રકમ ધ્રુમલ ખાતે ઉધારી. ધ્રુમલ અને અવધના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.

જવાબ :

ધ્રુમલના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-6-2016	લેણીહૂંડી ખાતે ઉ		36,000	
	તે અવધ ખાતે			36,000
	(બા.જે. ₹ 36,000ની અવધે હૂંડી સ્વીકારીને પરત કરી તેના.)			
4-7-2016	બૅન્ક ખાતે ઉ		35,400	
	વટાવ ખાતે ઉ		600	
	તે લેણીહૂંડી ખાતે			36,000
	(બા.જે. ₹ 36,000ની હૂંડી બૅન્કમાં વટાવી બૅન્કે ₹ 35,400 જમા કર્યા તેના.)			
4-9-2016	અવધ ખાતે ઉ		36,360	
	તે બૅન્ક ખાતે			36,360
	(બા.જે. ₹ 36,000ની હૂંડી પાકતી તારીખે નકરાઈ તેના અને નકરામણી ખર્ચના બૅન્કે ₹ 360 ચૂકવ્યા તેના.)			

અવધના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-6-2016	ધ્રુમલ ખાતે ઉ		36,000	
	તે દેવીહૂંડી ખાતે			36,000
	(બા.જે. ₹ 36,000ની હૂંડી સ્વીકારીને પરત કરી તેના.)			
4-9-2016	દેવીહૂંડી ખાતે ઉ		36,000	
	નકરામણી ખર્ચ ખાતે ઉ		360	
	તે ધ્રુમલ ખાતે			36,360
	(બા.જે. ₹ 36,000 હૂંડી નકારી અને નકરામણી ખર્ચ સહિતની રકમ નોંધી તેના.)			

- **હૂંડી કોઈ વ્યક્તિને વેચાણશેરો કરી આપી હોય અને પાકતી તારીખે નકરાય ત્યારે :**

ઉદાહરણ 8 : તા. 1-5-2016ના રોજ ધર્મેન્દ્રએ ₹ 70,000ની બે માસની મુદતની હૂંડી જિતેન્દ્ર પર લખી. જિતેન્દ્રએ આ હૂંડીનો સ્વીકાર કર્યો. તા. 10-5-2016ના રોજ ધમેન્દ્રએ આ હૂંડી હેમાને વેચાણશેરો કરી આપી. પાકતી તારીખે જિતેન્દ્રએ હૂંડીનાં નાણાં ચૂકવ્યા નહિ. હેમાએ નકરામણી ખર્ચ પેટેના ₹ 525 સાથેની રકમ ધર્મેન્દ્ર ખાતે ઉધારી. બધા જ પક્ષકારોના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.

જવાબ :

ધર્મેન્દ્રના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-5-2016	લેણીહૂંડી ખાતે ઉ તે જિતેન્દ્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 70,000ની જીતેન્દ્રએ હૂંડી સ્વીકારીને પરત કરી તેના.)		70,000	70,000
10-5-2016	હેમા ખાતે ઉ તે લેણીહૂંડી ખાતે (બા.જે. ₹ 70,000ની હૂંડી હેમાને વેચાણશેરો કરી આપી તેના.)		70,000	70,000
4-7-2016	જિતેન્દ્ર ખાતે ઉ તે હેમા ખાતે (બા.જે. ₹ 70,000ની હૂંડી પાકતી તારીખે નકરાતા હૂંડીની રકમ અને નકરામણી ખર્ચ ₹ 525 સહિતની રકમ નોંધી તેના.)		70,525	70,525

જિતેન્દ્રના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-5-2016	ધર્મેન્દ્ર ખાતે ઉ તે દેવીહૂંડી ખાતે (બા.જે. ₹ 70,000ની હૂંડી સ્વીકારી તેના.)		70,000	70,000
4-7-2016	દેવીહૂંડી ખાતે ઉ નકરામણી ખર્ચ ખાતે ઉ તે ધમેન્દ્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 70,000ની હૂંડી નકારી અને નકરામણી ખર્ચ ₹ 525 સહિતની રકમ નોંધી તેના.)		70,000 525	70,525

હેમાના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
10-5-2016	લેણીહૂંડી ખાતે ઉ તે ધર્મેન્દ્ર ખાતે (બા.જે. ₹ 70,000ની ધર્મેન્દ્ર પાસેથી વેચાણશેરો કરેલ હૂંડી મળી તેના.)		70,000	70,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
4-7-2016	ધર્મેન્દ્ર ખાતે ઉ		70,525	
	તે લેણીહૂંડી ખાતે			70,000
	તે રોકડ ખાતે			525
	(બા.જે. ₹ 70,000ની પાકતી તારીખે હૂંડી નકરાતા હૂંડી અને નકરામણી ખર્ચ ₹ 525 સહિતની નોંધ કરી તેના.)			

- **હૂંડી બૅન્કમાં વસૂલાત માટે મોકલેલ હોય અને પાકતી તારીખે હૂંડી નકરાય ત્યારે :**

ઉદાહરણ 9 : વરુણે તા. 3-10-2016ના રોજ ₹ 1,30,000ની 90 દિવસની હૂંડી ધવન પર લખી. ધવને આ હૂંડી સ્વીકારીને પરત કરી. તા. 26-12-2016ના રોજ વરુણે હૂંડી બૅન્કમાં વસૂલાત માટે મોકલી આપી. પાકતી તારીખે ધવન નાણાં ચૂકવી શક્યો નહિ તેથી હૂંડી નકરાઈ. બૅન્કે નકરામણીના ખર્ચના ₹ 600 તથા બૅન્ક કમિશન પેટે ₹ 400 વરુણ ખાતે ઉધાર્યા. વરુણ અને ધવનના ચોપડે ઉપરના વ્યવહારો અંગે જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.

જવાબ : **વરુણના ચોપડામાં આમનોંધ**

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
3-10-2016	લેણીહૂંડી ખાતે ઉ		1,30,000	
	તે ધવન ખાતે			1,30,000
	(બા.જે. ₹ 1,30,000ની ધવને હૂંડી સ્વીકારીને પરત કરી તેના.)			
26-12-2016	બૅન્ક મારફત હૂંડી વસૂલાત ખાતે ઉ		1,30,000	
	તે લેણીહૂંડી ખાતે			1,30,000
	(બા.જે. ₹ 1,30,000ની હૂંડી બૅન્ક દ્વારા વસૂલાત કરવા માટે મોકલી આપી તેના.)			
4-1-2017	ધવન ખાતે ઉ		1,30,600	
	તે બૅન્ક મારફત હૂંડી વસૂલાત ખાતે			1,30,000
	તે બૅન્ક ખાતે			600
	(બા.જે. ₹ 1,30,000ની હૂંડી નકરાઈ અને નકરામણી ખર્ચ ₹ 600 સહિત ધવન ખાતે ઉધાર્યા તેના.)			
4-1-2017	બૅન્ક કમિશન ખાતે ઉ		400	
	તે બૅન્ક ખાતે			400
	(બા.જે. ₹ 400 બૅન્કે હૂંડી વસૂલાત અંગેનું કમિશન નોંધ્યું તેના.)			

ધવનના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
3-10-2016	વરુણ ખાતે ઉ		1,30,000	
	તે દેવીહૂંડી ખાતે			1,30,000
	(બા.જે. ₹ 1,30,000ની હૂંડી સ્વીકારીને પરત કરી તેના.)			
4-1-2017	દેવીહૂંડી ખાતે ઉ		1,30,000	
	નકરામણી ખર્ચ ખાતે ઉ		600	
	તે વરુણ ખાતે			1,30,600
	(બા.જે. ₹ 1,30,000 પાકતી તારીખે હૂંડી નકારી અને નકરામણી ખર્ચ ₹ 600 સહિતનો નોંધ્યો તેના.)			

નોંધ : હૂંડી લખ્યા તારીખ : 3-10-2016

હૂંડીની મુદત : 90 દિવસ

હૂંડી પાક્યા તારીખ : 1-1-2017 + છૂટના 3 દિવસ = 4-1-2017 (28 + 30 + 31 + 1 + 3 છૂટનાં દિવસો)

16. હૂંડી સ્વીકારનારની નાદારી (Insolvency of the Acceptor of the Bill)

હૂંડીની પાક્યા તારીખ પહેલાં હૂંડી સ્વીકારનાર વ્યક્તિને અદાલત નાદાર જાહેર કરે તો, જે તારીખે તે વ્યક્તિ નાદાર જાહેર થાય તે તારીખે, તેણે સ્વીકારેલી હૂંડી નકરાઈ છે એમ માનીને હૂંડી લખનાર પોતાના ચોપડે જરૂરી હિસાબી નોંધો કરે છે.

સામાન્ય રીતે જ્યારે અદાલત કોઈ વ્યક્તિને નાદાર જાહેર કરે તો તેની મિલકતો અને દેવાંની વહેંચણી અને દેવાદારોની ચુકવણી માટે કોઈ અધિકારીની નિમણૂક કરે છે, જે રિસીવર તરીકે ઓળખાય છે. રિસીવર નાદાર થયેલ વ્યક્તિની મિલકતોનો કબજો મેળવી તેનો નિકાલ કરે છે. મિલકતોની ઊપજના આધારે દેવાંની પ્રમાણસર રકમ ચૂકવી આપવામાં આવે છે. આ રીતે મળેલ ચુકવણીને કાયદાકીય ભાષામાં ડિવિડન્ડ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. લેણદારને જે રકમ તેના લેણાં સામે મળતી નથી, તે રકમ લેણદારના ચોપડે ઘાલખાધ ખાતે ઉધારાય છે.

દા.ત., સુભાષને સુવાસ પાસેથી ₹ 24,000 લેવાના બાકી છે. સુવાસ નાદાર થતાં તેના રિસીવર પાસેથી ₹ 16,000 મળ્યા. બાકીના ₹ 8000 સુભાષના ચોપડે ઘાલખાધ તરીકે લખાશે.

ઉદાહરણ 10 : તા. 1-8-2016ના રોજ શાહિદે ₹ 60,000ની ચાર માસની હૂંડી કપૂર પર લખી, જેને કપૂરે સ્વીકારી પરત કરી. તા. 28-9-2016ના રોજ કપૂર નાદાર જાહેર થયો અને તા. 20-10-2016ના રોજ તેના રિસીવરે 60 પૈસા લેખે ડિવિડન્ડ ચૂકવ્યું. શાહિદના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.

જવાબ : **શાહિદના ચોપડામાં આમનોંધ**

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-8-2016	લેણીહૂંડી ખાતે ઉ		60,000	
	તે કપૂર ખાતે			60,000
	(બા.જે. ₹ 60,000ની હૂંડી સ્વીકારીને કપૂરે પરત કરી તેના.)			

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
28-9-2016	કપૂર ખાતે ઉ		60,000	
	તે લેણીહૂંડી ખાતે			60,000
	(બા.જે. કપૂર નાદાર જાહેર થતાં લેણીહૂંડી ₹ 60,000ની રદ કરી તેના.)			
20-10-2016	બૅન્ક/રોકડ ખાતે ઉ		36,000	
	ઘાલખાધ ખાતે ઉ		24,000	
	તે કપૂર ખાતે			60,000
	(બા.જે. કપૂરના રિસીવર પાસેથી 1 રૂપિયા સામે 60 પૈસાનું ડિવિડન્ડ મળ્યું તેના.)			
	(ઘાલખાધ = 60,000 × 40 પૈસા = 24,000)			

17. હૂંડીનું નવીનીકરણ (Renewal of Bill)

હૂંડીની પાકતી તારીખે હૂંડી સ્વીકારનાર દ્વારા હૂંડીની રકમ હૂંડી લખનારને કે હૂંડી ધારણ કરનારને ચૂકવી દેવામાં આવે છે; પરંતુ જો હૂંડી સ્વીકારનાર હૂંડીની પાકતી તારીખે નાણાંની ચુકવણી અંગેની જોગવાઈ કરી શકે તેમ ન હોય તો હૂંડી નકારવી પડે છે. જેના કારણે બજારમાં તેની શાખ અને આબરૂ પર ખરાબ અસર પડે છે અને હૂંડીનાં નાણાં ચૂકવવાની કાયદેસરની કાર્યવાહીનો સામનો કરવો પડે છે. તેથી આવા સંજોગોમાં હૂંડી સ્વીકારનાર વ્યક્તિ હૂંડીની પાકતી તારીખ પહેલાં હૂંડી લખનારને જૂની હૂંડીને બદલે નવી મુદત સાથેની નવી હૂંડી લખવાની વિનંતી કરે છે અને જો હૂંડી લખનાર તેની વિનંતી માન્ય રાખે તો જૂની હૂંડી રદ કરવામાં આવે છે અને નવી હૂંડી અસ્તિત્વમાં આવે છે. જૂની હૂંડીને બદલે નવી હૂંડી નવી મુદત સાથેની આપવામાં આવે ત્યારે તેને **હૂંડીનું નવીનીકરણ કે હૂંડીની મુદત બદલામણી** કહેવામાં આવે છે.

જ્યારે જૂની હૂંડીની જગ્યાએ નવી હૂંડી અસ્તિત્વમાં આવે ત્યારે નીચેની ત્રણ બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી પડે છે :

(1) જૂની હૂંડી નકરાઈ છે તેમ ગણી તેને રદ કરવી અને તે અંગે જરૂરી નોંધો હિસાબી ચોપડે કરવી.

(2) હૂંડીની મુદત વધારવામાં આવતી હોવાથી, વધારાના સમય માટેનું વ્યાજ ગણવું તેમજ તેની હિસાબી નોંધ કરવી.

(3) નવી હૂંડી સ્વીકારની હિસાબી નોંધ કરવી.

ઉપરની ત્રણે બાબતો પરની હિસાબી નોંધો નીચેનાં ઉદાહરણો દ્વારા સમજીએ :

(1) જૂની હૂંડી રદ કરવી : અહીં જૂની હૂંડી નકરાઈ છે, તેમ માનીને હિસાબી નોંધ બધા પક્ષકારોના ચોપડે કરવી. જોકે અહીં કોઈ નકરામણી ખર્ચ કે નોંધણી ખર્ચ થતો નથી તેથી તેની નોંધ આવશે નહિ.

દા.ત., ગોવિંદે ₹ 30,000ની ત્રણ માસની મુદતની હૂંડી સુદામા પર લખી હતી, જે સુદામાએ સ્વીકારી પરત કરી હતી. નાણાકીય જોગવાઈના અભાવે સુદામાએ હૂંડીની પાકતી તારીખ પહેલાં ગોવિંદને નવી બે માસની મુદતની હૂંડી લખવા વિનંતી કરી, જે ગોવિંદે માન્ય રાખી. જૂની હૂંડી રદ કરવાની નોંધ નીચે પ્રમાણે થશે.

ક્રમ	ગોવિંદના ચોપડામાં			સુદામાના ચોપડામાં		
	સુદામા ખાતે...ઉ	30,000		દેવીહૂંડી ખાતે...ઉ	30,000	
	તે લેણીહૂંડી ખાતે		30,000	તે ગોવિંદ ખાતે		30,000
	(બા.જે. ₹ 30,000ની જૂની હૂંડી રદ કરી તેના.)			(બા.જે. ₹ 30,000ની જૂની હૂંડી રદ કરાવી તેના.)		

(2) વધારાની મુદત પરના વ્યાજ અંગે : જ્યારે હૂંડીનું નવીનીકરણ કરવામાં આવે ત્યારે નવી હૂંડી માટે વધારાની મુદત (સમય) હૂંડી લખનાર દ્વારા આપવામાં આવે છે, જે માટે મુદતના પ્રમાણમાં અમુક દરે હૂંડી સ્વીકારનાર પાસેથી વ્યાજ વસૂલ કરવામાં આવે છે. આ વ્યાજની રકમની ગણતરી હૂંડીની નવી મુદત, વ્યાજનો દર અને હૂંડીની રકમ પર આધારિત છે. કેટલીકવાર હૂંડી સ્વીકારનાર દ્વારા આ વ્યાજની રકમ તરત જ રોકડમાં ચૂકવી દેવામાં આવે છે. જ્યારે કેટલીકવાર આ વ્યાજની રકમને મૂળ હૂંડીની રકમ સાથે ઉમેરી નવી હૂંડીનો સ્વીકાર કરવામાં આવે છે.

દા.ત., મુદ્દા નં. (1)માં આપેલ ઉદાહરણમાં સુદામાએ વ્યાજ પેટે ₹ 600 સ્વીકાર્યા છે અને તે ગોવિંદને રોકડા ચૂકવેલ છે જેની હિસાબી નોંધ નીચે પ્રમાણે છે :

ક્રમ	ગોવિંદના ચોપડામાં	સુદામાના ચોપડામાં
	(A) વ્યાજ લેવાનું નક્કી થાય ત્યારે : સુદામા ખાતે...ઉ 600 તે વ્યાજ ખાતે 600 (બા.જે. ₹ 600ના વ્યાજની આવક તરીકે નોંધ કરી તેના.)	**(A) વ્યાજ આપવાનું નક્કી થાય ત્યારે :** વ્યાજ ખાતે...ઉ 600 તે ગોવિંદ ખાતે 600 (બા.જે. ₹ 600ના વ્યાજની ખર્ચ તરીકે નોંધ કરી તેના.)
	(B) વ્યાજ રોકડમાં મળે ત્યારે : રોકડ ખાતે...ઉ 600 તે સુદામા ખાતે 600 (બા.જે. ₹ 600 વ્યાજની રકમ રોકડમાં મળી તેના.)	**(B) વ્યાજ રોકડમાં ચૂકવાય ત્યારે :** ગોવિંદ ખાતે...ઉ 600 તે રોકડ ખાતે 600 (બા.જે. ₹ 600 વ્યાજની રકમ રોકડમાં ચૂકવી તેના.)

(3) નવી હૂંડીના સ્વીકારની નોંધ : જ્યારે જૂની હૂંડી રદ કરી તેના સ્થાને નવી હૂંડી લખવામાં આવે ત્યારે, નવી હૂંડી સ્વીકારની નોંધ કરવામાં આવે છે. આ નવી હૂંડીની રકમ જુદા જુદા સંજોગોને આધારે નક્કી કરવામાં આવે છે.

જેમકે, (a) હૂંડી સ્વીકારનારે વ્યાજની રકમ રોકડમાં ચૂકવી દીધી હોય તો નવી હૂંડીની રકમ = જૂની હૂંડીની રકમ.

(b) જો હૂંડી સ્વીકારનારે વ્યાજની રકમ ના ચૂકવી હોય તો નવી હૂંડીની રકમ = જૂની હૂંડીની રકમ + વ્યાજની રકમ

(c) જો હૂંડી સ્વીકારનારે જૂની હૂંડી પેટે અમુક રકમ ચૂકવી હોય તો નવી હૂંડીની રકમ = જૂની હૂંડીની બાકીની રકમ + વ્યાજની રકમ

દા.ત., મુદ્દા નં. (1)માં આપેલ ઉદાહરણમાં જો સુદામા જૂની હૂંડી પેટે ₹ 10,000 ચૂકવી દે અને બાકીની રકમ અંગે વ્યાજના ₹ 600 સાથે નવી હૂંડી સ્વીકારે તો બંને પક્ષકારોના ચોપડે નીચે મુજબ આમનોંધ થશે :

ક્રમ	ગોવિંદના ચોપડામાં	સુદામાના ચોપડામાં
	બૅન્ક/રોકડ ખાતે...ઉ 10,000 લેણીહૂંડી (નવી) ખાતે...ઉ 20,600 તે સુદામા ખાતે 30,600 (બા.જે. સુદામાએ ₹ 10,000 રોકડા ચૂકવ્યા અને બાકીની રકમ ₹ 20,600 માટે વ્યાજ સહિતની નવી હૂંડી સ્વીકારી તેના.)	ગોવિંદ ખાતે...ઉ 30,600 તે દેવીહૂંડી (નવી) ખાતે 20,600 તે બૅન્ક/રોકડ ખાતે 10,000 (બા.જે. ગોવિંદને ₹ 10,000 રોકડા આપી બાકીની રકમની ₹ 20,600ની વ્યાજ સહિતની નવી હૂંડી સ્વીકારી તેના.)

ઉદાહરણ 11 : તા. 1-7-16ના રોજ ક્રિશિતાએ ₹ 75,000ની ત્રણ માસની મુદતની હૂંડી સલીમ પર લખી, જેને સલીમે તે જ દિવસે સ્વીકારી પરત કરી. પાકતી તારીખ પહેલાં તા. 20-9-2016ના રોજ સલીમે ક્રિશિતાને જૂની હૂંડી રદ કરી, ત્રણ માસની ₹ 60,000ની નવી હૂંડી લખવા વિનંતી કરી. ક્રિશિતાએ આ વિનંતી માન્ય રાખી. તા. 25-9-2016ના રોજ ક્રિશિતાએ જૂની હૂંડી પેટે ₹ 15,000 રોકડા અને વ્યાજ પેટે ₹ 1800 રોકડા વસૂલ લઈને નવી ત્રણ માસની મુદતની ₹ 60,000ની હૂંડી લખી, જે સલીમે તે જ દિવસે સ્વીકારી પરત કરી. નવી હૂંડીની પાકતી તારીખ પહેલાં તા. 20-11-2016ના રોજ સલીમ નાદાર જાહેર થયો અને તા. 6-12-2016ના રોજ તેના રિસીવર પાસેથી રૂપિયે 75 પૈસા લેખે નાણાં મળ્યા. બંને પક્ષકારોના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.

જવાબ : **ક્રિશિતાના ચોપડામાં આમનોંધ**

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-7-2016	લેણીહૂંડી ખાતે ઉ તે સલીમ ખાતે (બા.જે. ₹ 75,000ની સલીમે હૂંડી સ્વીકારીને પરત કરી તેના.)		75,000	 75,000
20-9-2016	સલીમ ખાતે ઉ તે લેણીહૂંડી ખાતે (બા.જે. ₹ 75,000ની જૂની હૂંડી રદ કરી તેના.)		75,000	 75,000
25-9-2016	રોકડ ખાતે ઉ તે સલીમ ખાતે તે વ્યાજ ખાતે (બા.જે. સલીમ પાસેથી જૂની હૂંડી પેટે ₹ 15,000 અને વ્યાજ પેટે ₹ 1800 રોકડા મળ્યા તેના.)		16,800	 15,000 1800
25-9-2016	લેણીહૂંડી (નવી) ખાતે ઉ તે સલીમ ખાતે (બા.જે. ₹ 60,000ની નવી હૂંડી સલીમે સ્વીકારી તેના.)		60,000	 60,000
20-11-2016	સલીમ ખાતે ઉ તે લેણીહૂંડી (નવી) ખાતે (બા.જે. સલીમ નાદાર જાહેર થતાં તેની ₹ 60,000ની હૂંડી રદ કરી તેના.)		60,000	 60,000
6-12-2016	બૅન્ક ખાતે ઉ ઘાલખાધ ખાતે ઉ તે સલીમ ખાતે (બા.જે. ₹ 60,000ની લેણા પેટે રૂપિયે 75 પૈસા લેખે સલીમના રિસીવર પાસેથી ડિવિડન્ડ મળ્યું તેના.)		45,000 15,000	 60,000

સલીમના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1-7-2016	ક્રિશિતા ખાતે ઉ		75,000	
	તે દેવીહૂંડી ખાતે			75,000
	(બા.જે. ₹ 75,000ની હૂંડી સ્વીકારીને પરત કરી તેના.)			
20-9-2016	દેવીહૂંડી ખાતે ઉ		75,000	
	તે ક્રિશિતા ખાતે			75,000
	(બા.જે. ₹ 75,000ની હૂંડી રદ કરાવી તેના.)			
25-9-2016	ક્રિશિતા ખાતે ઉ		15,000	
	વ્યાજ ખાતે ઉ		1800	
	તે રોકડ ખાતે			16,800
	(બા.જે. ક્રિશિતાને જૂની હૂંડી પેટે ₹ 15,000 અને વ્યાજ પેટે ₹ 1800 ચૂકવ્યા તેના.)			
25-9-2016	ક્રિશિતા ખાતે ઉ		60,000	
	તે દેવીહૂંડી (નવી) ખાતે			60,000
	(બા.જે. ₹ 60,000ની નવી હૂંડી સ્વીકારીને પરત કરી તેના.)			
20-11-2016	દેવીહૂંડી (નવી) ખાતે ઉ		60,000	
	તે ક્રિશિતા ખાતે			60,000
	(બા.જે. નાદાર થતાં નવી હૂંડી ₹ 60,000ની રદ કરી તેના.)			
6-12-2016	ક્રિશિતા ખાતે ઉ		60,000	
	તે બૅન્ક ખાતે			45,000
	તે માલ-મિલકત નિકાલ ખાતે			15,000
	(બા.જે. ₹ 60,000નીનાં દેવા પેટે ક્રિશિતાને રૂપિયે 75 પૈસા લેખે નાણાં ચૂકવ્યા તેના.)*			

* ધંધાનો માલિક નાદાર થતાં લેણદારોને ચૂકવણી પેટે જેટલી રકમ ઓછી ચૂકવવામાં આવે, તેટલી રકમ જે-તે લેણદાર ખાતે ઉધારી, માલમિલકત નિકાલ ખાતે જમા કરવામાં આવે છે. જેથી લેણદારનું ખાતું બંધ થાય છે. આ પદ્ધતિનાં વિકલ્પે અગાઉની પદ્ધતિ પ્રમાણે જેટલી રકમની ચૂકવણી કરેલ હોય તેટલાની જ નોંધ લેવાય અને બાકીની વિધિ નાદારીની પ્રક્રિયા પ્રમાણે અનુસરાશે.

18. સગવડી કે સવલતી હૂંડી (Accommodation Bill)

સામાન્ય રીતે માલના ઉધાર ખરીદ-વેચાણના વ્યવહારથી ઊભા થયેલ લેણદાર-દેવાદારના સંબંધમાં નાણાંની ચુકવણી માટે હૂંડીનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે; પરંતુ કેટલીકવાર ટૂંકા સમય માટે વેપારીઓને નાણાંની જરૂર હોય ત્યારે બજારમાં શાખ અને પ્રતિષ્ઠા ધરાવતા વેપારીઓ એકબીજા વચ્ચે લેણદાર-દેવાદારનો સંબંધ ના હોવા છતાં એકબીજાની નાણાંની સગવડ સાચવવા હૂંડી લખે છે અને સ્વીકારે છે. અહીં એક પક્ષકાર (વેપારી) હૂંડી લખે છે અને બીજો પક્ષકાર (વેપારી) તેનો સ્વીકાર કરે છે. આ હૂંડીને બૅન્કમાં કે શરાફ પાસે વટાવવામાં આવે છે અને ટૂંક સમય માટે નાણાં મેળવી ઉપયોગમાં લેવાય છે. પાકતી તારીખ પહેલાં હૂંડી વટાવનાર હૂંડી સ્વીકારનારને નાણાં મોકલી આપે છે અને હૂંડી સ્વીકારનાર બૅન્ક કે શરાફને હૂંડીની પાકતી તારીખે નાણાં ચૂકવી દે છે. આ રીતે, વેપારીઓ ટૂંકા સમય માટે પોતાની નાણાભીડ દૂર કરી શકે છે. કેટલીકવાર હૂંડી વટાવીને

જે નાણાં મળે તે હૂંડી વટાવનાર અને હૂંડી સ્વીકારનાર વેપારી અમુક ચોક્કસ પ્રમાણમાં વહેંચી લે છે. વટાવનો ખર્ચ પણ નાણાંના પ્રમાણમાં વહેંચી લે છે. પાકતી તારીખે હૂંડી વટાવનાર (લખનાર) પોતાના ભાગનાં નાણાં હૂંડી સ્વીકારનારને મોકલાવી આપે છે અને હૂંડી સ્વીકારનાર પાકતી તારીખે હૂંડીના કુલ નાણાં (રકમ) બૅન્ક કે શરાફને ચૂકવી દે છે. કેટલીક વાર વેપારીઓ સામસામે હૂંડી લખી તેનો સ્વીકાર કરી બૅન્કમાં વટાવીને નાણાંનો ઉપયોગ કરી શકે છે.

આ પ્રકારની હૂંડીનો મુખ્ય ઉદ્દેશ (હેતુ) લેણાં-દેવાની પતાવટનો નહિ; પરંતુ એકબીજાની સગવડ સાચવવાનો હોય છે. તેથી તેને **સગવડી કે સવલતી હૂંડી** કહેવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ 12 : નીચેના વ્યવહારોની આમનોંધ શ્રી દિનેશભાઈના ચોપડે લખો :

(1) તા. 2-1-2017ના રોજ ભારતીએ સ્વીકારેલી ₹ 25,000ની હૂંડી બૅન્કમાં ₹ 250ના વટાવે વટાવી.

(2) તા. 3-1-2017ના રોજ જયંતીએ સ્વીકારેલી ₹ 15,000ની હૂંડી પાકતી તારીખે નકરાઈ અને નકરામણી ખર્ચ ₹ 150નો થયો.

(3) આપણે સ્વીકારેલી ₹ 30,000ની પલાશે લખેલી હૂંડી, પાકતી તારીખે (તા. 5-1-2017ના રોજ) નકારી, પલાશે ₹ 250 નકરામણી ખર્ચ તરીકે ચૂકવ્યા.

(4) અનિતાએ સ્વીકારેલી ₹ 45,500ની હૂંડી આપણે તા. 7-1-2017ના રોજ હંસાબહેનને ₹ 46,500ના દેવા પેટે હિસાબ ચૂકતે કરવા વેચાણશેરો કરી આપી.

(5) રમાબહેને લખેલી અને લતાબહેને સ્વીકારેલી ₹ 52,000ની હૂંડી વેચાણશેરો કરી રમાબહેને આપણને આપી હતી, જે તા. 10-1-2017ના રોજ પાકતી તારીખે નકરાઈ અને નોંધણી ખર્ચ ₹ 470 આપણે ચૂકવ્યા.

(6) આપણે સ્વીકારેલ ₹ 80,000ની દેવીહૂંડી, જે પરેશે લખી હતી, તેને પાક્યા તારીખ પહેલાં આપણે તા. 12-1-2017ના રોજ ₹ 20,000 આપી રદ કરાવી અને બાકીની રકમની હૂંડી ₹ 600ના વ્યાજ સાથે 1 માસની મુદત માટે તા. 15-1-2017ના રોજ સ્વીકારી.

(7) તા. 30-1-2017ના રોજ ભારતીએ સ્વીકારેલ હૂંડી પાકતી તારીખે ચૂકવાઈ ગઈ.

જવાબ :

દિનેશભાઈના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત		ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
2-1-2017	બૅન્ક ખાતે	ઉ		24,750	
	વટાવ ખાતે	ઉ		250	
	તે લેણીહૂંડી ખાતે				25,000
	(બા.જે. ₹ 25,000ની ભારતીએ સ્વીકારેલ હૂંડી બૅન્કમાં ₹ 24,750માં વટાવી તેના.)				
3-1-2017	જયંતી ખાતે	ઉ		15,150	
	તે લેણીહૂંડી ખાતે				15,000
	તે રોકડ ખાતે				150
	(બા.જે. ₹ 15,000ની જયંતીએ હૂંડી નકારી અને નકરામણી ખર્ચ ₹ 150 ચૂકવ્યો તેના.)				
5-1-2017	દેવીહૂંડી ખાતે	ઉ		30,000	
	નકરામણી ખર્ચ ખાતે	ઉ		250	
	તે પલાશ ખાતે				30,250
	(બા.જે. ₹ 30,000ની હૂંડી નકારી અને પલાશે ચૂકવેલ ₹ 250 નકરામણી ખર્ચ નોંધ્યો તેના.)				

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
7-1-2017	હંસાબહેન ખાતે ઉ		46,500	
	તે લેણીહૂંડી ખાતે			45,500
	તે વટાવ ખાતે			1000
	(બા.જે. ₹ 45,000 હંસાબહેનને લેણીહૂંડી વેચાણશેરો કરી હિસાબ ચૂકતે કર્યો અને ₹ 1000નાં મળેલ વટાવની નોંધ કરી તેના.)			
10-1-2017	રમાબહેન ખાતે ઉ		52,470	
	તે લેણીહૂંડી ખાતે			52,000
	તે રોકડ ખાતે			470
	(બા.જે. ₹ 52,000ની રમાબહેને વેચાણશેરો કરીને આપેલ હૂંડી નકરાઈ અને તેનો નોંધણી ખર્ચ ₹ 470 આપણે ચૂકવ્યો તેના.)			
12-1-2017	દેવીહૂંડી ખાતે ઉ		80,000	
	તે રોકડ ખાતે			20,000
	તે પરેશ ખાતે			60,000
	(બા.જે. જૂની હૂંડી સામે ₹ 20,000 રોકડા આપી તે હૂંડી રદ કરાવી તેના.)			
15-1-2017	પરેશ ખાતે ઉ		60,000	
	વ્યાજ ખાતે ઉ		600	
	તે દેવીહૂંડી ખાતે			60,600
	(બા.જે. ₹ 60,000ની બાકીની હૂંડીની રકમ અને ₹ 600ના વ્યાજ સહિતની નવી હૂંડી સ્વીકારી તેના.)			

નોંધ : ભારતીએ સ્વીકારેલ હૂંડી જે આપણે બૅન્કમાં વટાવી હતી, તે તા. 30-1-2017ના રોજ પાકતી તારીખે ભારતીએ બૅન્કને નાણાં ચૂકવ્યા હશે તેથી તેની કોઈ નોંધ આપણા ચોપડામાં થશે નહિ.

ઉદાહરણ 13 : નીચે આપેલા વ્યવહારોની નોંધ પટેલ ટ્રેડર્સના ચોપડે કરો :

2017

જાન્યુ. 1 ₹ 36,000નો માલ મૂકેશ સ્ટોર્સ પાસેથી 10 ટકાના રોકડ વટાવે ખરીદ્યો.

3 ₹ 8400નો માલ મૂકેશ સ્ટોર્સને પરત કર્યો અને બાકીની રકમની બે માસની મુદતની વચનચિઠ્ઠી મોકલી આપી.

5 ₹ 13,500નો માલ મૂકેશ સ્ટોર્સ પાસેથી 10 ટકાના રોકડવટાવે ખરીદ્યો. ખરીદી પેટે નાણાં તરત જ ચેકથી ચૂકવી આપ્યા.

7 ₹ 42,000નો માલ રાધા ટ્રેડર્સને બે માસની શાખ પર વેચ્યો.

9 ₹ 42,000ની બે માસની મુદતની હૂંડી રાધા ટ્રેડર્સ પર લખી જે તેમણે સ્વીકારીને તરત જ પરત કરી.

11 મૂકેશ સ્ટોર્સ પાસેથી ₹ 82,000નો માલ ખરીદ્યો.

13 મૂકેશ સ્ટોર્સને રાધા ટ્રેડર્સે સ્વીકારેલી હૂંડી વેચાણશેરો કરી આપી.

15 મૂકેશ સ્ટોર્સને ₹ 7000નો માલ છેલ્લી ખરીદીમાંથી પરત કર્યો.

18 મૂકેશ સ્ટોર્સનો હિસાબ ચૂકતે કરવા જરૂરી રકમની મૂકેશ સ્ટોર્સ દ્વારા લખેલી હૂંડીનો સ્વીકાર કર્યો.

પટેલ ટ્રેડર્સના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત		ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
2017					
જાન્યુ. 1	ખરીદ ખાતે	ઉ		36,000	
	તે મૂકેશ સ્ટોર્સ ખાતે				36,000
	(બા.જે. ₹ 36,000નો માલ મૂકેશ સ્ટોર્સ પાસેથી ખરીદ્યો તેના.)				
3	મૂકેશ સ્ટોર્સ ખાતે	ઉ		36,000	
	તે ખરીદપરત ખાતે				8400
	તે દેવીહૂંડી ખાતે				27,600
	(બા.જે. ખરીદેલ માલમાંથી ₹ 8400નો માલ પરત કર્યો અને બાકીની ₹ 27,600ની રકમની વચનચિઠ્ઠી આપી તેના.)				
5	ખરીદ ખાતે	ઉ		13,500	
	તે બૅન્ક ખાતે				12,150
	તે વટાવ ખાતે				1350
	(બા.જે. ₹ 13,500નો માલ ખરીદી ચેકથી ચુકવણી કરી તેના.)				
7	રાધા ટ્રેડર્સ ખાતે	ઉ		42,000	
	તે વેચાણ ખાતે				42,000
	(બા.જે. ₹ 42,000નો માલ રાધા ટ્રેડર્સને ઉધાર વેચ્યો તેના.)				
9	લેણીહૂંડી ખાતે	ઉ		42,000	
	તે રાધા ટ્રેડર્સ ખાતે				42,000
	(બા.જે. ₹ 42,000ની રાધા ટ્રેડર્સે હૂંડી સ્વીકારીને પરત કરી તેના.)				
11	ખરીદ ખાતે	ઉ		82,000	
	તે મૂકેશ સ્ટોર્સ ખાતે				82,000
	(બા.જે. ₹ 82,000નો માલ મૂકેશ સ્ટોર્સ પાસેથી ખરીદ્યો તેના.)				
13	મૂકેશ સ્ટોર્સ ખાતે	ઉ		42,000	
	તે લેણીહૂંડી ખાતે				42,000
	(બા.જે. ₹ 42,000ની લેણીહૂંડી વેચાણશેરો કરી આપી તેના.)				

તારીખ	વિગત		ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
15	મૂકેશ સ્ટોર્સ ખાતે	ઉ		7000	
	તે ખરીદપરત ખાતે				7000
	(બા.જે. ₹ 7000નો ખરીદેલ માલ મૂકેશ સ્ટોર્સ પરત કર્યો તેના.)				
18	મૂકેશ સ્ટોર્સ ખાતે	ઉ		33,000	
	તે દેવીહૂંડી ખાતે				33,000
	(બા.જે. મૂકેશ સ્ટોર્સનો હિસાબ ચૂકતે કરવા ₹ 33,000ની બાકી રકમની હૂંડી સ્વીકારી તેના.)				
	કુલ સરવાળો			**3,33,500**	**3,33,500**

નોંધ : તા. 18-1-2017ના રોજ મૂકેશ સ્ટોર્સનો હિસાબ ચૂકતે કરવા બાકી રકમની હૂંડી આપણે સ્વીકારી મોકલી. આ રકમ શોધવા માટે પટેલ ટ્રેડર્સના ચોપડામાં મૂકેશ સ્ટોર્સનું ખાતું બનાવીએ.

મૂકેશ સ્ટોર્સનું ખાતું

ઉધાર | જમા

તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નો. પા.	રકમ (₹)
2017				2017			
જાન્યુ. 3	ખરીદપરત ખાતે		8400	જાન્યુ. 1	ખરીદ ખાતે		36,000
3	દેવીહૂંડી ખાતે		27,600	11	ખરીદ ખાતે		82,000
13	લેણીહૂંડી ખાતે		42,000				
15	ખરીદપરત ખાતે		7000				
18	દેવીહૂંડી ખાતે (તફાવત)		33,000				
			1,18,000				**1,18,000**

સ્વાધ્યાય

1. દરેક પ્રશ્ન માટે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :

(1) સામાન્ય રીતે હૂંડી કોણ લખે છે ?

(અ) દેવાદાર (બ) લેણદાર

(ક) સરકાર (ડ) બૅન્ક

(2) સામાન્ય રીતે હૂંડી કોણ સ્વીકારે છે ?

(અ) દેવાદાર (બ) સરકાર

(ક) લેણદાર (ડ) બૅન્ક

(3) વચનચિઠ્ઠી કોણ લખે છે ?

(અ) વીમાકંપની (બ) લેણદાર

(ક) દેવાદાર (ડ) સરકાર

(4) હૂંડીના વ્યવહારમાં નાણાં ચૂકવવાની સગવડ માટે .... દિવસની છૂટ આપવામાં આવે છે.

(અ) ચાર (બ) એક

(ક) ત્રણ (ડ) બે

(5) હૂંડી પાકતી તારીખ પહેલાં હૂંડી લખનાર દ્વારા કોની પાસે વટાવવામાં આવે છે ?

(અ) દેવાદાર (બ) રાજ્ય સરકાર

(ક) મધ્યસ્થ સરકાર (ડ) બૅન્ક

(6) હૂંડી ભારતમાં કયા ઍક્ટ (કાયદા) હેઠળનો દસ્તાવેજ છે ?

(અ) ભારતીય કંપની ઍક્ટ, 2013 (બ) ભાગીદારી કાયદો, 1932

(ક) ભારતીય કરારનો કાયદો, 1872 (ડ) નેગોશિએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ ઍક્ટ, 1881

(7) જ્યારે અદાલત કોઈ વ્યક્તિને નાદાર જાહેર કરે તો તેની મિલકતોની વહેંચણી અને દેવાદારોની ચુકવણી માટે જે વ્યક્તિની નિમણૂક કરે છે તેને ....થી ઓળખાય છે.

(અ) રિસીવર (બ) સરકારી વકીલ

(ક) નામદાર વકીલ (ડ) નોટરી

(8) હૂંડીનું નવીનીકરણ એટલે –

(અ) જૂની હૂંડીને ફરી સારા અક્ષરે લખવામાં આવે છે.

(બ) જૂની હૂંડી પર નવો રેવન્યુ સ્ટૅમ્પ લગાડવામાં આવે છે.

(ક) જૂની હૂંડીને બદલે નવી હૂંડી નવી મુદત સાથે લખવામાં આવે છે.

(ડ) જૂની હૂંડીને બદલે ઇ-મેઇલ દ્વારા હૂંડી મોકલવામાં આવે છે.

2. નીચેના પ્રશ્નોના એક કે બે વાક્યમાં જવાબ લખો :

(1) હૂંડીની વ્યાખ્યા આપો. (2) વચનચિઠ્ઠીની વ્યાખ્યા આપો.

(3) હૂંડીમાં કેટલા પક્ષકારો હોય છે ? (4) વચનચિઠ્ઠીમાં કેટલા પક્ષકારો હોય છે ?

(5) હૂંડીની મુદત એટલે શું ? (6) હૂંડી પાક્યા તારીખ એટલે શું ?

(7) છૂટના દિવસો કોને કહેવાય ? (8) દર્શની હૂંડી એટલે શું ?

(9) મુદતી હૂંડી એટલે શું ?

3. નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ સવિસ્તાર લખો :

(1) હૂંડીની વ્યાખ્યા આપી તેનાં લક્ષણો જણાવો.

(2) હૂંડીનો નમૂનો આપી તેની વિગતો સમજાવો.

(3) વચનચિઠ્ઠીની વ્યાખ્યા આપી તેનાં લક્ષણો જણાવો.

(4) વચનચિઠ્ઠીનો નમૂનો આપી તેની વિગતો સમજાવો.

(5) હૂંડી અને વચનચિઠ્ઠીનો તફાવત સમજાવો.

(6) લેણીહૂંડી અને દેવીહૂંડી એટલે શું ?

(7) હૂંડીનો નિકાલ કે ઉપયોગ અંગેની મુખ્ય ચાર રીતો ટૂંકમાં સમજાવો.

(8) હૂંડીની નકરામણી એટલે શું ? હૂંડીના નકરામણીની નોંધણી વિશે સમજાવો.

(9) હૂંડી સ્વીકારનારની નાદારી પર ટૂંક નોંધ લખો.

(10) હૂંડીનું નવીનીકરણ એટલે શું ? તેમાં કઈ બાબતો ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે ?

(11) સગવડી કે સવલતી હૂંડી પર ટૂંક નોંધ લખો.

4. સૈદ્ધાંતિક પ્રશ્નો (દાખલા) :

(1) હેતાંશે ₹ 60,000નો માલ બે માસની શાખ પર હિરેનને તા. 1-6-2016ના રોજ વેચ્યો. તા. 2-6-2016ના રોજ હેતાંશે હિરેન પર જરૂરી રકમની બે માસની મુદતની હૂંડી લખી, જે હિરેને સ્વીકારી પરત કરી. પાકતી તારીખે હિરેને હૂંડીનાં નાણાં ચૂકવી આપ્યાં. બંને પક્ષકારોના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.

(2) સનીએ તા. 16-6-2016ના રોજ ₹ 52,000નો માલ વિષ્ણુભાઈને વેચ્યો. જેની સામે તા. 20-6-2016ના રોજ વિષ્ણુભાઈએ ₹ 52,000ની ત્રણ માસની હૂંડી સ્વીકારી. તા. 2-7-2016ના રોજ સનીએ આ હૂંડી ₹ 520ના વટાવે બૅન્કમાં વટાવી. પાક્યા તારીખે વિષ્ણુભાઈએ હૂંડી ચૂકવી આપી. બંને પક્ષકારોના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.

(3) પલકે ₹ 48,000નો માલ અંશને તા. 15-5-2016ના રોજ ઉધાર પર વેચ્યો. તે જ દિવસે 60 દિવસની મુદતની હૂંડી પલકે અંશ પર લખી. જેનો અંશે સ્વીકાર કર્યો. તા. 25-5-2016ના રોજ પલકે આ હૂંડી તેના લેણદાર જીનલને વેચાણશેરો કરી આપી. પાકતી તારીખે હૂંડીની રકમ ચૂકવાઈ ગઈ. પલક અને અંશના ચોપડે જરૂરી આમનોંધો લખો.

(4) સાજીદે ₹ 28,000ની 2 માસની મુદતની હૂંડી તા. 14-6-2016ના રોજ આમિર પર લખી. આમિરે આ હૂંડી સ્વીકારી પરત કરી. તા. 6-8-16ના રોજ સાજીદે આ હૂંડી બૅન્કમાં વસૂલાત માટે મોકલી આપી. પાકતી તારીખે આમિરે આ હૂંડી ચૂકવી આપી. બૅન્કે કમિશન પેટે ₹ 120 સાજીદ ખાતે ઉધાર્યા છે. બંને પક્ષકારોના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.

(5) દશરથભાઈએ ₹ 1,00,000નો માલ આકાશને ઉધાર વેચ્યો. જેના માટે દશરથભાઈએ ₹ 1,00,000ની ત્રણ માસની મુદતની હૂંડી આકાશ પર લખી, જે આકાશે સ્વીકારી તરત જ પરત કરી. પાકતી તારીખે આકાશ નાણાં ચૂકવી શક્યો નહિ અને નકરામણી ખર્ચ પેટે ₹ 910 દશરથભાઈએ રોકડેથી ચૂકવ્યા. બંને પક્ષકારોના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.

(6) તા. 1-8-16ના રોજ જયેશભાઈએ ₹ 60,000નો માલ ધવલને શાખ પર વેચ્યો. તા. 3-8-16ના રોજ જયેશભાઈએ ધવલ પર બે માસની મુદતની હૂંડી લખી, જે ધવલે સ્વીકારી પરત કરી. તા. 6-8-16ના રોજ જયેશભાઈએ આ હૂંડી બૅન્કમાં વાર્ષિક 10 ટકાના દરે વટાવી. પાકતી તારીખે ધવલ નાણાં ચૂકવી શક્યો નહિ. બૅન્કે નકરામણી ખર્ચ સાથેની કુલ રકમ ₹ 60,500 જયેશભાઈ ખાતે ઉધાર્યા. જયેશભાઈ અને ધવલના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.

(7) તા. 2-9-2016ના રોજ રાજને ₹ 89,000નો માલ નમ્રતાને ઉધાર વેચ્યો. તા. 4-9-2016ના રોજ રાજને 3 માસની મુદતની ₹ 89,000ની હૂંડી નમ્રતા પર લખી, જે નમ્રતાએ સ્વીકારી પરત કરી. રાજને આ હૂંડી તા. 6-9-2016ના રોજ તેના લેણદાર અર્જુનને વેચાણશેરો કરી આપી. પાકતી તારીખે હૂંડી નકરાઈ અને અર્જુને નકરામણી ખર્ચના ₹ 440 ચૂકવ્યા. બધા જ પક્ષકારોના ચોપડે જરૂરી આમનોંધો લખો.

(8) તા. 1-8-16ના રોજ ધર્મેશે ₹ 75,000ની એક માસની મુદતની હૂંડી અવધ પર લખી, જે અવધે સ્વીકારી પરત કરી. તા. 28-8-16ના રોજ ધર્મેશે આ હૂંડી બૅન્ક મારફત વસૂલાત માટે મોકલી આપી. પાકતી તારીખે આ હૂંડી નકરાઈ. બૅન્કે નકરામણી ખર્ચના ₹ 375 અને બૅન્ક કમિશનના ₹ 225 સહિતની રકમ ધર્મેશ ખાતે ઉધારી છે. તા. 25-9-16ના રોજ અવધે બધી જ ચૂકવવાપાત્ર રકમ ધર્મેશને ચેકથી ચૂકવી આપી. ધર્મેશ અને અવધના ચોપડામાં જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.

(9) તા. 16-6-2016ના રોજ સંજયે ₹ 78,000નો માલ હરનિશને વેચ્યો. તા. 20-6-2016ના રોજ સંજયે હરનિશ પર જરૂરી રકમની ચાર માસની મુદતની હૂંડી લખી, જે હરનિશે સ્વીકારી પરત કરી. તા. 15-10-16ના રોજ હરનિશે સંજયને જૂની હૂંડી રદ કરી ₹ 1600ના વ્યાજ સાથેની નવી હૂંડી બે માસની મુદત માટે લખવા વિનંતી કરી. સંજયે હરનિશની વિનંતી મંજૂર રાખી અને જરૂરી રકમની નવી હૂંડી લખી આપી, જેનો હરનિશે સ્વીકાર કર્યો. પાકતી તારીખે હરનિશે નાણાં ચૂકવી આપ્યાં. સંજય અને હરનિશના ચોપડે જરૂરી આમનોંધો લખો.

(10) તા. 1-11-2016ના રોજ કમલભાઈએ ₹ 2,50,000નો માલ વિશાલને વેચ્યો. તા. 3-11-16ના રોજ કમલભાઈએ ₹ 2,50,000ની 4 માસની મુદતની હૂંડી વિશાલ પર લખી, જેનો વિશાલે તે જ દિવસે સ્વીકાર કર્યો. તા. 26-2-17ના રોજ વિશાલે ₹ 50,000નો ચેક આપી જૂની હૂંડી રદ કરવા અને ₹ 3000ના વ્યાજ સાથેની 30 દિવસની મુદતની નવી હૂંડી લખવા વિનંતી કરી. કમલભાઈએ વિશાલની વિનંતીનો સ્વીકાર કરીને જરૂરી રકમની વ્યાજ સાથેની નવી હૂંડી લખી, જેનો વિશાલે સ્વીકાર કર્યો. પાકતી તારીખ પહેલાં તા. 24-3-17ના રોજ વિશાલ નાદાર જાહેર થયો અને તેના રિસીવરી પાસેથી 40 પૈસા લેખે છેલ્લું ડિવિડન્ડ તા. 15-4-17ના રોજ મળ્યું. કમલેશભાઈ અને વિશાલના ચોપડે જરૂરી આમનોંધો લખો.

(11) નીચેના વ્યવહારોની નોંધ અબ્રાહમના ચોપડે નોંધો :

2016

જુલાઈ	1	કરીના પર ₹ 24,000ની હૂંડી લખી જે તેણે સ્વીકારીને પરત કરી. હૂંડીની મુદત 45 દિવસની છે.
	3	અભિષેકે લખેલ 1 માસની મુદતની ₹ 28,000ની હૂંડી સ્વીકારીને પરત કરી.
	5	રણબીર પાસેથી ₹ 32,500ની લેણીહૂંડી મળેલ છે, જે દીપિકાને ₹ 33,000ના હિસાબ પેટે ચૂકતે હિસાબે વેચાણશેરો કરી આપી.
	7	પ્રિયંકાને ₹ 48,000નો માલ વેચ્યો અને તેમના પર ₹ 40,000ની બે માસની મુદતની હૂંડી લખી, જેનો તેઓએ સ્વીકાર કર્યો. અને તેમણે બાકીની રકમ ચેકથી તરત જ ચૂકવી આપી.
	10	આપણે લખેલી અને ઈમરાને સ્વીકારેલી ₹ 55,000ની હૂંડી તા. 16-7-16ના રોજ પાકતી હોવાના કારણે આ હૂંડી આજે બૅન્ક મારફત વસૂલાત માટે મોકલી આપી.
	12	કરીના નાદાર જાહેર થઈ અને તેના રિસીવરે 40 પૈસા લેખે છેલ્લું ડિવિડન્ડ ચૂકવ્યું.
	16	ઈમરાને હૂંડી નકારી અને બૅન્કે નકરામણી ખર્ચના ₹ 350 અને હૂંડી વસૂલાતના ₹ 250ના ચાર્જિસ સાથેની કુલ રકમ આપણા ખાતે ઉધારી.
	18	ઈમરાને કુલ ચૂકવવાપાત્ર રકમમાંથી 50 ટકા રકમનો ચેક આપણને આપ્યો અને બાકીની રકમ માટે 2 માસની મુદતની નવી હૂંડી સ્વીકારી. નવી હૂંડીની રકમમાં વ્યાજના ₹ 1200નો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો.

(12) નીચેના વ્યવહારોની નોંધ કિરીટભાઈના ચોપડે કરો :

2016

ડિસે.	2	₹ 49,000નો માલ પાવનને બે માસની શાખ પર વેચ્યો.
	4	પાવને ₹ 9000 રોકડા ચૂકવી આપ્યા અને બાકીની રકમની બે માસની મુદતની વચનચિઠ્ઠી મોકલી આપી.
	6	₹ 28,000નો માલ પાવનને 10 ટકા રોકડ વટાવે વેચ્યો.
	8	પાવને તા. 6એ ખરીદેલ માલમાંથી 50 ટકા માલ પરત કર્યો.
	10	પાવનને ₹ 90,000નો માલ 3 માસની શાખ પર વેચ્યો.
	12	પાવને ₹ 45,000ની પોતાની લેણીહૂંડી આપણને વેચાણશેરો કરી આપી.
	14	પાવને તા. 10મીએ ખરીદેલ માલમાંથી ₹ 12,000નો માલ આપણને પરત કર્યો.
	18	પાવને હિસાબ પેટે ₹ 16,000 ચેકથી ચૂકવી આપ્યા.
	20	પાવનનો હિસાબ ચૂકતે કરવા જરૂરી રકમની હૂંડી આપણે પાવન પર લખી, જે પાવને સ્વીકારીને પરત કરી.

◆